

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ
ITMS: 26130130095 Číslo zmluvy: OPV/27/2013

Metodicko-pedagogické centrum

PODPORA IMLEMENTÁCIE IMV AKO NÁSTROJA MOTIVÁCIE RODIČOV, DETÍ A OSTATNÝCH SUBJEKTOV K VZDELÁVANIU SA DETÍ OD PREDŠKOLSKÉHO VEKU

*UČEBNÝ ZDROJ K OSVETOVÉMU
PROGRAMU PRE RODIČOV, DETI A
ZAMESTNANCOV SAMOSPRÁVY A
ŠTÁTNEJ SPRÁVY*

**Ing. Ingrid Kosová, PhD. –
Mgr. Stanislav Daniel**
2014

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ
ITMS: 26130130095 Číslo zmluvy: OPV/27/2013

Metodicko – pedagogické centrum

Národný projekt

INKLUZÍVNY MODEL VZDELÁVANIA NA PREDPRIMÁRNOM STUPNI ŠKOLSKEJ SÚSTAVY

Ingrid Kosová, Stanislav Daniel

**PODPORA IMLEMENTÁCIE IMV AKO NÁSTROJA MOTIVÁCIE RODIČOV, DETÍ
A OSTATNÝCH SUBJEKTOV K VZDELÁVANIU SA DETÍ OD PREDŠKOLSKÉHO
VEKU**

*UČEBNÝ ZDROJ K OSVETOVÉMU PROGRAMU PRE RODIČOV, DETI A ZAMESTNANCOV
SAMOSPRÁVY A ŠTÁTNEJ SPRÁVY*

2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum,
Ševčenkova 11, 850 01 Bratislava

Odborný garant: PaedDr. Eva Sobinkovičová

Autor UZ: Ing. Ingrid Kosová, PhD.,
Mgr. Stanislav Daniel

Kontakt na autora UZ: ingrid.kosova@gmail.com
stanko.daniel@gmail.com

Názov: **PODPORA IMLEMENTÁCIE IMV
AKO NÁSTROJA MOTIVÁCIE
RODIČOV, DETÍ A OSTATNÝCH
SUBJEKTOV K VZDELÁVANIU SA
DETÍ OD PREDŠKOLSKÉHO VEKU**
*UČEBNÝ ZDROJ K OSVETOVÉMU
PROGRAMU PRE RODIČOV, DETI
A ZAMESTNANCOV SAMOSPRÁVY
A ŠTÁTNEJ SPRÁVY*

Rok vytvorenia: 2014

ISBN 978-80-565-0850-3

Tento učebný zdroj bol vytvorený z prostriedkov projektu Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Text neprešiel jazykovou a grafickou úpravou.

Obsah

Úvod.....	5
1. Identifikácia a analýza cieľovej skupiny	8
1.1 Metódy oslovovania cieľovej skupiny.....	9
1.2 Analýza miery informovanosti.....	13
2. Vytváranie motivujúceho rodinného prostredia v marginalizovaných rómskych komunitách.....	14
2.1 Špecifiká výchovy detí v rómskej rodine ako východisko pre sociálno-pedagogickú činnosť.....	15
2.2 Eliminácia výchovných problémov detí z MRK prostredníctvom motivácie rodičov k rešpektujúcemu modelu výchovy	19
2.3 Inovatívne metódy uspokojovania špecifických potrieb detí z MRK	20
2.4 Partnerská komunikácia ako prostriedok uspokojovania špecifických potrieb detí z MRK	24
2.5 Rodovo citlivá výchova ako prostriedok zmeny výchovných vzorov v rómskych marginalizovaných komunitách	27
3. Vytváranie spolupráce ako nevyhnutný predpoklad zmeny postojov všetkých zainteresovaných partnerov	31
3.1 Fázy spolupráce	31
3.2 Formy spolupráce	33
4 Pracovné listy.....	37
Zoznam použitých odkazov.....	64

Úvod

Predkladaný učebný zdroj vznikol ako súčasť národného projektu *Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy* a vychádza z osvetového programu *Podpora implementácie inkluzívneho modelu vzdelávania ako nástroj motivácie rodičov, detí a ostatných subjektov k vzdelávaniu sa detí od predškolského veku*. Jeho primárnou ambíciou je poskytnúť podklady pre prácu s rodičmi detí predškolského veku pochádzajúcimi z prostredia sociálneho vylúčenia, tzv. marginalizovaných rómskych komunít (MRK).

Metodika práce opísaná v tomto materiály je postavená na troch základných moduloch: motivácia, rodičovstvo a partnerstvo. Naším cieľom je:

- v rodinách vzbudiť záujem o predprimárne (resp. aj primárne a ďalšie) vzdelávanie,
- následne s rodičmi pracovať tak, aby vedeli dieťaťu poskytovať potrebnú stimuláciu a vytvoriť podmienky pre úspešný priebeh vzdelávacieho procesu a
- počas celého procesu vytvárať a udržiavať dlhodobý partnerský vzťah medzi rodinou a vzdelávacou inštitúciou.

Odporúčanie pre intenzívnu spoluprácu s rodičmi je častým výsledkom pilotných projektov zameraných na včasné vzdelávanie. Jedna z publikácií, ktoré vznikli v rámci vyhodnocovania medzinárodného projektu „Dobrý začiatok – A Good Start“, na viacerých miestach hovorí o dôležitosti neustálej práce s rodičmi. Vyzdvihuje dôležitosť vytvorenia atmosféry spolupráce a pravidelnej nekonfliktnej komunikácie medzi rodičmi a pedagogickými pracovníkmi a pracovníčkami. Rodičia by podľa publikácie mali byť neustále informovaní o zážitkoch detí, ich úspechoch aj ťažkostiach. Len tak budú mať rodičia možnosť robiť kvalifikované rozhodnutia pre budúcnosť ich detí a budú v nej zohrávať aktívnu rolu.¹

Pozitívnym dopadom zapojenia rodičov do predprimárneho vzdelávania ich detí sa v medzinárodnom prostredí a bez ohľadu na etnicitu zaoberalo množstvo výskumov.

¹ RÓMSKY VZDELÁVACÍ FOND: *Partnership Guide for the Promotion of Early Education and Care for Roma*, 2012, Roma Education Fund.

Dostupné na:

<http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/ags_partnershipguide_screen-doublepages.pdf>

Užitočný sumár spolu s výsledkami vlastného výskumu vznikol v roku 2002 v Harvardskom projekte pre výskum rodiny.² Výsledky výskumu jasne poukazujú okrem iného na nasledovné skutočnosti a to, že rodičia aktívne spolupracujú s materskou školou:

- častejšie (až 10-krát viac) čítajú svojim deťom;
- oveľa častejšie navštevujú materskú školu;
- oveľa častejšie komunikujú a stretávajú sa s ostatnými rodičmi.

Napriek všeobecnému názvu vychádza zameranie predkladaného učebného zdroja predovšetkým z vymedzenia projektu, v kontexte ktorého vznikol. Zamiera sa teda na prácu v prostredí tzv. marginalizovaných rómskych komunít. Učebný zdroj predstavuje možnosti práce s rodičmi, pričom výsledkom tohto pôsobenia by mal byť predovšetkým zvýšený záujem o vzdelávanie ich detí, lepšia spolupráca so vzdelávacími inštitúciami a podpora vzdelávania v domácom prostredí.

Pôvodnou snahou autorov bolo vytvoriť učebný zdroj čo najkonkrétnejšie. Však vzhľadom k veľkému množstvu premenných v jednotlivých lokalitách, ako aj širokej škále podmienok pre prácu s rodičmi, zostáva veľký priestor pre dotváranie samotnými realizátormi/lektormi osvetového programu. Pri praktickom užívaní metód opísaných v nasledujúcom texte sa očakáva, že lektori a lektorky majú predchádzajúcu praktickú skúsenosť s rodičmi a dokážu pružne zareagovať v rôznych špecifických podmienkach.

Terminologické vymedzenie

Označenie *marginalizované rómske komunity* v sebe nesie kombináciu etnického a socioekonomického vymedzenia. Vo verejnom diskurze sa tieto vymedzenia nezriedka zamieňajú a voľne prelínajú. Ak sa podobný prístup dostane do verejných politík, či do odborného prostredia, môže spôsobiť problémy a zbytočné napätie. Pred podobným rizikom varoval napríklad Rozvojový program OSN (UNDP) pri tvorbe publikácie Atlas rómskych komunít. Tvorcovia Atlasu zdôrazňovali, že nejde o sčítanie rómskeho

² KREIDER, H. *Getting Parents "Ready" for Kindergarten: The Role of Early Childhood Education*. Harvard Family Research Project, 2002.

Dostupné na: <<http://www.hfrp.org/content/download/1164/48669/file/kreider.pdf>>

obyvateľstva.³ Návrhy v tomto učebnom zdroji reflektujú charakteristiky prostredia marginalizovaných rómskych komunít a vychádzajú z poznania prostredia v duchu kombinácie etnického a socioekonomického.

³ RÓMOVIA.SME.SK: *Na Slovensku žije viac ako 400-tisíc Rómov, populačný boom sa nepotvrdil.* SME.sk, 25. septembra 2013, Dostuné na: <<http://romovia.sme.sk/c/6947495/na-slovensku-zije-viac-ako-400-tisic-romov-populacny-boom-sa-nepotvrdil.html>>

1 Identifikácia a analýza cieľovej skupiny

Učebný zdroj vznikol v rámci projektu, kde cieľová skupina bola geograficky vymedzená na konkrétne lokality. Je však za rešpektovania lokálneho kontextu aplikovateľný vo vylúčených rómskych komunitách kdekoľvek. Uvedomenie si lokálneho kontextu je pritom zásadným pravidlom pre prácu v akejkoľvek komunite. Jedným príkladom za všetky môže byť voľba jazyka pre kontakt s rodičmi. Neexistuje univerzálny recept. Je potrebné vychádzať z konkrétnej lokality a konkrétnej rodiny. V niektorých rodinách sa napríklad nepoužíva rómsky jazyk, nie je preto vhodné, aby osvetové aktivity boli vedené v rómčine. Regionálny aspekt treba mať na zreteli napríklad pri pôsobení v oblastiach, kde hlavným komunikačným jazykom môže byť maďarčina.

Nosným konceptom prípravy pre prácu s rodičmi z MRK je poznanie charakteristík sociálneho znevýhodnenia. Štátny pedagogický ústav ho definuje ako *„prostredie, ktoré vzhľadom na sociálne a jazykové podmienky nedostatočne stimuluje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností jednotlivca, nepodporuje jeho efektívnu socializáciu a neposkytuje dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti. Spôsobuje sociálno-kultúrnu depriváciu, deformuje intelektuálny, mravný a citový rozvoj jednotlivca a z aspektov edukácie ho z týchto dôvodov považujeme za osobu so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.“*⁴

Ďalej definuje Štátny pedagogický ústav sociálne znevýhodnené prostredie ako rodinu:

- *„ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a príjem rodiny je najviac vo výške životného minima,*
- *v ktorej aspoň jeden z rodičov alebo osoba, ktorej je dieťa zverené do osobnej starostlivosti patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie,*
- *v ktorej najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je základné, alebo aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,*
- *ktorá má neštandardné bytové a hygienické podmienky (napr. žiak nemá vyhradené miesto na učenie, nemá vlastnú posteľ, nie je zavedená elektrická prípojka a pod.).“*⁵

⁴ ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV: *Výchova a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*, Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2/Vychova-a-vzdelavanie-ziakov-so-SVVP/Vzdelavanie-ziakov-zo-socialne-znevychodneneho-prostredia.alej>

⁵ *Ibid*

Kombinácia všetkých týchto charakteristík v konkrétnej rodine, či lokalite nie je potrebná, avšak je pravdepodobná, preto sa na ňu treba pripraviť.

1.1 Metódy oslovovania cieľovej skupiny

V teórii komunitného organizovania sa zdôrazňuje, že neexistuje univerzálne funkčný model oslovenia a motivovania ľudí k činnosti. Dvomi opakujúcimi sa princípmi zostávajú:

- 1) ľudia o aktivite musia vedieť,
- 2) ľudia musia byť motivovaní, aby čokoľvek urobili.

Zo psychosociálneho pohľadu možno hovoriť o troch fázach ľudskej motivácie:

- v prvej fáze v človeku chceme predovšetkým vzbudiť nádej a získať dôveru. Najväčším rizikom potom je, že dôveru nezískame.
- v druhej fáze poskytujeme viacej informácií a vzbudzujeme v človeku vôľu konať, resp. niečo zmeniť. Prijímateľ informácie sa mení z pasívneho na aktívneho, už od neho očakávame činnosť. Rizikom teda potom je, že činnosť nevykoná a zostáva pasívnym. –
- v tretej fáze už prebieha samotná činnosť a prvotný prijímateľ informácie má už vlastný cieľ. Rizikom prirodzene je možnosť nedosiahnutia stanoveného cieľa.

Pre vytvorenie funkčného komunikačného kanála medzi vzdelávacou inštitúciou a rodinou je možné využiť nasledovné modely:

- priama komunikácia,
- komunitné aktivity,
- deň otvorených dverí.

Priama komunikácia

Spočíva v priamom kontakte s rodičmi v ich domácnosti, resp. v prostredí, kde sa prirodzene nachádzajú. Od rodičov sa teda neočakáva, že niekam prídu, čo zároveň znamená, že nemusia byť k rozhovoru motivovaní. Prvým cieľom v tejto fáze komunikácie je poskytnutie základných informácií a motivácia k ďalším krokom.

Priama komunikácia by mala za ideálnych okolností prebiehať formou „od dverí k dverám“ (z angl. door-to-door). Základom úspešnej kampane je potom jasné posolstvo:

- Kto ste;
- Čo je cieľom oslovenia;
- Čo chcete dosiahnuť;
- Ako to chcete dosiahnuť.

Výhody priamej komunikácie	Nevýhody priamej komunikácie
<ul style="list-style-type: none"> • priamy kontakt s rodičmi; • rodičia sú v prirodzenom prostredí; • istota, že oslovení budú všetci; • rodičia sa pri individuálnom prístupe môžu uvoľniť a spýtať sa otázky, ktoré by inak na skupinovom stretnutí nepoložili. 	<ul style="list-style-type: none"> • rušivé elementy (napr.: v prípade návštevy v domácom prostredí deti, rodinní príslušníci); • náročnosť na čas/ludské zdroje.

Voľba jazyka

Pre úspech komunikovaného posolstva je zásadné, aby prijímajúci informáciu rozumeli. Tomu je potrebné prispôbiť aj komunikáciu a to v dvoch rovinách. V prvej rovine je nutné rešpektovať jazyk – je teda vhodné, aby pri prvotnom kontakte boli informácie podávané v jazyku, v ktorom rodina komunikuje. V druhej rovine je potom dôležité tiež jazyk prispôbiť tak, aby prijímatelia informáciu rozumeli. Je preto vhodné rozhovor dopĺňať otázkami. Tieto však je potrebné voliť konkrétne (napr. „Myslíte, že by sa Nikolke v škôlke páčilo?“ Pri takejto otázke potom sledujeme, či rodičia vyjadria nejaké obavy, ktoré bude potrebné eliminovať.) Vyhýbame sa všeobecným otázkam typu: „Rozumiete, čo sa vám snažím povedať?“ Takéto otázky budia dojem testovania, v ktorom je správna a nesprávna odpoveď. Z odpovede „Áno, rozumiem“ sa pritom nedozvedáme žiadnu podstatnú informáciu.

Komunitné aktivity

Primárnym cieľom aktivít je nadviazať na prvú vlnu informačnej kampane a povzbudiť účastníkov komunitných aktivít k vzájomnej motivácii. Očakávame, že väčšina zúčastnených má základné informácie a je čiastočne motivovaná k ďalšej činnosti.

Je vhodné skombinovať vzdelávacie aktivity s aktivitami zábavnými. Špecificky vhodnou formou je potom akékoľvek vzdelávanie pomocou hier.

Výhody komunitných aktivít	Nevýhody komunitných aktivít
<ul style="list-style-type: none"> • vzájomný kontakt rodičov; • účastníci vyjadrili svojou účasťou aspoň čiastočný záujem. 	<ul style="list-style-type: none"> • stretnutia sa nezúčastnia rodičia, ktorých sa nepodarilo motivovať v rámci prvej informačnej aktivity.

Pozn.: Je veľmi dôležité v období komunitných aktivít nezabudnúť na priamu individuálnu komunikáciu s rodičmi a poskytnúť im priestor pre individuálny rozhovor v prípade záujmu.

Zoznámenie a vytvorenie priateľského prostredia (praktická časť)

Výborným nástrojom pre zoznámenie sa v skupine a odbúranie komunikačných bariér môže byť navodenie atmosféry materskej školy.

- Na začiatku sa rodičom predstavíme a navodíme čo najpriateľšejšiu atmosféru, nezaťažujeme rodičov technickým jazykom, kludne môžeme povedať, že sa len porozprávame o deťoch.
- Na zoznámenie môžeme použiť niektorú z bežne využívaných hier na skupinových seminároch.⁶
- S rodičmi sa rozprávame o ich uplynulých dňoch predtým než prišli na stretnutie (o predchádzajúcom dni, o uplynulom víkende, podľa uváženia). Dáme možnosť každému sa prejaviť.
- Na ešte väčšie uvoľnenie atmosféry využijeme „energizér“ alebo „životabudič“⁷
- Po skončení aktivity rodičom vysvetlíme, že takto podobne sa deti hrajú v materskej škole. O zážitku z hry sa spoločne porozprávajú alebo si ho nakreslia. Deti sa hrami v materskej škole zabávajú, ale všetky hry majú aj výchovno-vzdelávací komponent.
- S rodičmi diskutujeme o tom, ako sa doteraz cítili, či im niečo prekážalo. A či si vedia predstaviť, ako by sa ich dieťa v takomto prostredí cítilo.

⁶ Pre inšpiráciu môže poslúžiť napríklad publikácia „Do Európy hrou“, dostupná na: http://www.iuventa.sk/files/documents/1_eurodesk/import/Dôležité%20linky/BROZ_DEH_I.pdf.

Skupinové aktivity fungujú veľmi dobre bez ohľadu na vekové hranice.

⁷ Ide o typy aktivít, ktoré sú taktiež opísané v uvedenej publikácii.

http://www.iuventa.sk/files/documents/1_eurodesk/import/Dôležité%20linky/BROZ_DEH_I.pdf.

Aktivitu zvolíme podľa vlastného uváženia.

- Pre ďalšiu diskusiu môžeme využiť poznatky z administrovaného dotazníka, pričom odpovede anonymizujeme a podávame ich ako všeobecné námety do diskusie: napr. „Viacerí ste vo svojich dotazníkoch/našich predchádzajúcich rozhovoroch uvádzali, že sa bojíte, či dieťa bude prijaté do kolektívu. Mali ste podobný strach aj vy dnes?“
- Kedykoľvek je možné diskusiu oživiť ďalším „energizérom“ či „životabudičom“.

Pozn.: Vyhýbame sa hodnoteniu odpovedí a to isté zavedieme ako pravidlo pre všetkých ostatných. Je veľmi nežiadúce aby negatívne naladený účastník ovplyvňoval ostatných a zhadzoval ich postoje.

Deň otvorených dverí

Naším cieľom je zlepšenie komunikácie medzi vzdelávacou inštitúciou a rodinou, jednou z navrhovaných aktivít (za predpokladu, že úspešne prebehli dve predchádzajúce) je deň otvorených dverí v materskej škole. Motivovaní rodičia sa prostredníctvom tejto aktivity môžu spoznať prostredie, ktoré sa stane druhým domovom pre ich dieťa na nasledujúce obdobie.

Výhody dňa otvorených dverí	Nevýhody dňa otvorených dverí
<ul style="list-style-type: none"> • dopad aktivity je naozaj dlhodobý, rodičia sa zoznámia s pedagógmi, s ktorými budú v budúcnosti komunikovať, a s prostredím, ktoré bude ich dieťa navštevovať; • deti môžu navštíviť materskú školu s rodičmi, čím sa znižuje riziko, že deti nebudú mať prostredie neskôr radi. 	<ul style="list-style-type: none"> • podmienka predchádzajúcej motivácie rodičov; • relatívna náročnosť organizácie.

Pre všetky typy aktivít treba brať do úvahy vhodnosť ich načasovania a cieľ, ktorým je zvýšiť počet detí zapísaných do materskej školy. Za predpokladu, že zápisy sa uskutočňujú v období február – marec, je dôležité, aby krátko predtým vrcholili motivačné aktivity pre rodičov.

1.2 Analýza miery informovanosti

Pre úspešné zapojenie rodičov do vzdelávacieho procesu a vzbudenie pretrvávajúceho záujmu o vzdelanie detí musíme v prvom rade dbať na informovanosť rodičov. Je preto dôležité overiť, ako rodičia spracúvajú podávané informácie a aká je miera ich celkovej informovanosti.

Jednou z evaluačných techník je dotazník, ktorý rodičom dáme vyplniť pred našim zásahom a po uskutočnení aktivít v 1.1. Dotazník⁸ je zameraný na:

- a) hodnotenie zmeny postoja voči vzdelávacej inštitúcii,
- b) mieru informovanosti,
- c) vôľu konať smerom k zlepšeniu situácie.

Vzhľadom k tomu, že sa neočakáva dostatočne veľká vzorka pre kvantitatívne hodnotenie, analýza odpovedí by mala byť skôr kvalitatívnou formou. Hodnotitelia by sa mali pritom zamerať predovšetkým na zmeny postojov.

Pre hodnotenie informácií zozbieraných touto formou je vhodné využiť hárok na poslednej strane dotazníka v prílohe.

⁸ Príklad dotazníka je uvedený v časti 4. *Pracovné listy*

2 Vytváranie motivujúceho rodinného prostredia v marginalizovaných rómskych komunitách

„Budúci osud ľudstva je v deťoch. Ak chce niekto urobiť niečo dobré pre spoločnosť, nech chráni dieťa pred psychickými úchylkami a umožní mu jednať prirodzene. Dieťa v sebe skrýva obrovský potenciál, ale tiež množstvo záhad. Tou najväčšou je tajomstvo ľudskej prirodzenosti.“⁹

Moderné psychologické štúdie potvrdzujú závery o význame raného obdobia. Podľa nich 50% inteligencie človeka sa rozvíja od počatia po 4 rok života, ďalších 30% od 4 do 8 rokov. To hovorí o veľmi rýchlom raste inteligencie v ranom detstve. Niekoľkodňové hladovanie by neublížilo dospelému človeku, pre malé bábätko by však mohlo mať katastrofálne dôsledky. Pretože 80% inteligencie človeka sa rozvíja v jeho ranom detstve, zlé podmienky pre jej rozvoj v tomto období dieťa natrvalo poznamenajú. Prekážky v napĺňaní prirodzených potrieb prostredníctvom určitej činnosti spôsobujú frustráciu a dlhodobé prekážky spôsobujú deviácie vo vývine – poruchy intelektu alebo charakteru, resp. potenciál sa nemusí realizovať v plnej miere.

Nedostatočná úroveň rozvoja kognitívnych schopností rómskych detí z marginalizovaného, segregovaného, či separovaného prostredia je základnou príčinou neúspechu v edukačnom prostredí na základných školách. Tento aspekt však nemožno posudzovať bez individuálneho prístupu k špecifikám vývoja každého jedného dieťaťa. Nemožno ho posudzovať všeobecne v závislosti od prostredia, či vzdelanostnej úrovne rodičov, alebo ich komunikačných zručností, pretože výsledok ich stupňa kognitívnej inteligencie je v značnej miere závislý od samotného dieťaťa a od jeho záujmu o svet a skutočností v ňom. Predprimárna príprava, resp. vhodné výchovno-vzdelávacie prostriedky sprostredkované učiteľmi a učiteľkami v edukačnom procese sú jedným zo základných elementov rozvoja týchto detí. Na druhej strane však **najvýznamnejším elementom pri zabezpečení zdravého a bezproblémového vývinu dieťaťa je rodič a jeho prístup k dieťaťu, ktorý je najvýznamnejším faktorom formovania osobnosti dieťaťa najmä v jeho prvých troch rokoch života.** Jeho základom by

⁹ MONTESSORI, M. *Tajuplné detské detstvo*. Praha: 1998.

mala byť partnerská a láskavá komunikácia, ktorej cieľom je vytvoriť v dieťati základ slobodnej vôle a sebamotivácie tak, aby bol jedinec v živote úspešný. Znamená to byť usilovný, vytrvalý a vedieť zotrvať pri jednej úlohe aj napriek prípadným neúspechom. Len vysoké IQ z nikoho neurobí výborného študenta, nositeľa Nobelovej ceny alebo aj manažéra. Skutočný výkon si vyžaduje výdrž, radosť z učenia, sebaistotu a schopnosť nedbať na porážky.¹⁰

2.1 Špecifiká výchovy detí v rómskej rodine ako východisko pre sociálno-pedagogickú činnosť

Výchova detí v prostredí marginalizovaných rómskych komunít je v súčasnosti diskutovaná v odbornej literatúre v dvoch základných rovinách. Na jednej strane je dostupné široké spektrum publikácií, kde je výchova rómskych detí posudzovaná vzhľadom na výchovu detí v majoritnej časti obyvateľstva, ktorej výsledkom je zväčša kritika výchovného pôsobenia rómskych rodičov a komunity s dôrazom na sociálne problémy ako príčiny nevyhovujúceho stavu. Na strane druhej však nachádzame i poznatky z terénnych výskumov, ktorých autormi sú priamo Rómovia a ktoré poukazujú i na pozitívne aspekty výchovy, ako je napr. vedenie k solidarite, súdržnosti, úcte k starším, ochoty pomáhať všetkým v komunite a pod.¹¹

Na úvod je nutné poznamenať, že ku charakteristike výchovného modelu v rómskych rodinách musíme pristupovať s ohľadom na heterogenitu Rómov vzhľadom k sociálnoekonomickému statusu či geografickej diferenciacii. Výchovné pôsobenie v rómskych rodinách (či sa jedná o prerozdelenie rolí v domácnosti, spôsob komunikácie, alebo výchovné štýly) sú tak rozdielne, ako sú rozdielne podmienky, v ktorých rodina žije.

Podľa poznatkov, ktoré nachádzame v súčasnej literatúre¹², môžeme sumárne vyjadriť, že výchova detí v rómskej rodine je predovšetkým záležitosťou matky a starších súrodencov. Socializácia dieťaťa prebieha nielen v rodine, ale do jeho výchovy zasahuje aj širšie príbuzenstvo a celá komunita. Táto sieť poskytuje rómskym deťom emocionálnu a psychickú podporu. V porovnaní s výchovou dieťaťa v rodine majoritnej spoločnosti je to zásadný

¹⁰ Spracované podľa: ZELINKOVÁ, O.: *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. Praha : 1997.

¹¹ napr. Lenczová, 1997; Selická, 2008; Krajčovičová, 2009; Caltová Hepnarová, Šafářová, 2012.

¹² napr. Lenczová, 1997; Selická, 2008; Krajčovičová, 2009; Caltová Hepnarová, Šafářová, 2012.

rozdiel, pričom v majoritnej rodine je spôsob výchovy úzkostlivo strážený (výchova dieťaťa je silne ochranárska nielen do vnútra rodiny, ale aj navonok a výchovné praktiky sú často vnímané ako výsostne súkromná záležitosť danej rodiny). V porovnaní s majoritnou populáciou teda môžeme (za predpokladu dostatočného poznania konkrétnej rodiny a komunity) uvažovať i nad výchovným vplyvom širšieho prostredia.¹³

V rómskych rodinách sa podľa týchto zdrojov najčastejšie stretávame s dvomi výchovnými modelmi. Na jednej strane ide o **autoritatívny model** založený na vynucovaní pravidiel prostredníctvom príkazov a trestov¹⁴ a na strane druhej **liberálny výchovný model** založený na voľnosti vo výchove. V tomto prípade autori hovoria o tom, že vo výchove rómskych detí nie je toľko zákazov, príkazov a obmedzení ako vo výchovnom procese detí majority, čo je v konflikte s tvrdením o autoritatívnej výchove v rómskych rodinách. Túto skutočnosť môžeme považovať za potvrdenie faktu o heterogenite rómskych rodín.

Nižšia miera tlaku na deti zo strany rodičov môže viesť k tomu, že u rómskych detí len zriedka pozorujeme neurotické rysy, keďže nie sú pod sústavným tlakom vysokých nárokov, majú menej vnútorných konfliktov a tabuizovaných tém. Rómske deti sú aj z tohto dôvodu živšie, emocionálne, uvoľnenejšie, hravejšie. Nie sú však vedené k samostatnosti a rozvoju individuality, nevštepujú sa im prísne normy správania. Sú vychovávané ako členovia kolektívu, nie ako individuálne osobnosti, ktoré majú rozvíjať a naplňovať svoje potreby a záujmy. V roku 2010 bol na území SR realizovaný výskum v mestskej lokalite (Lukáč, 2010), ktorý potvrdil, že v rómskej rodine sa nekladie dôraz na rozvoj osobnosti dieťaťa, jeho vedenie k rozvoju vlastných záujmov, schopností a zručností. Tento proces je rozdelený medzi rodinu a komunitu (susedstvo, kamaráti).

Na základe týchto poznatkov je možné zosumarizovať niektoré výchovné štýly a charakteristiky v rómskych rodinách s dôrazom na ich výskyt v marginalizovaných komunitách nasledovne:

Výchova rómskych detí v marginalizovaných komunitách má kolektivistický charakter, pričom jej základom je vedenie detí k samostatnosti prostredníctvom kopírovania vzorov dospelých.

¹³ LUKÁČ, M: Edukácia človeka - problémy a výzvy pre 21.storočie. Prešovská univerzita v Prešove, 2013.

¹⁴ výskum G. Caltovej Hepnarovej a A. Šafárovej (2012)

Rómske deti sa veľmi skoro stávajú rovnocennými členmi komunity a veľmi skoro sa zúčastňujú na živote komunity v sociálnom i ekonomickom kontexte. Rómske dieťa je intenzívne zasväcované do problémov dospelých ľudí. Táto skutočnosť je výraznejšia v rómskych rodinách najmä z dôvodu vyššieho počtu členov domácnosti, teda chýbajúcej anonymity dospelých členov rodiny. Na druhej strane však výchova dieťaťa nie je zameraná na rozvoj individuality dieťaťa a posilňovanie jeho osobnosti a emocionálnej inteligencie najmä v oblasti rozvíjania vytrvalosti, húževnatosti, a cieľavedomosti, ktoré sú základným predpokladom úspešnosti v dospelosti. Dieťaťu je ponechaná aj voľnosť vyjadrovať svoje myšlienky bez zábran, čo v školskej praxi často vyznieva ako nevychovanosť.

V dôsledku separácie, dokonca i segregácie rómskych komunití naďalej v komunitách vo vyššej miere pretrvávajú rodové stereotypy, čo v značnej miere negatívne ovplyvňuje najmä život dievčat a žien v súkromnom i verejnom živote. Zároveň sú prenášané výchovné modely založené na rodovej nerovnosti z generácie na generáciu bez možnosti ovplyvnenia izolovaných komunití feministickými východiskami z okolia, čo významne ovplyvňuje výchovu detí v komunite najmä vo vzťahu vyššej miery kopírovania vzorov správania.

Vzorci správania, normy a hodnoty (interiorizované obsahy socializácie), ktoré v tomto procese nadobudne, dieťa limitujú, obmedzujú, nepripravujú na život v širšej spoločnosti. Keďže je súčasťou veľkej rodiny, málokedy sa bude v živote rozhodovať samo, a preto vonkajšie normy majoritnej spoločnosti nepotrebuje. O jeho normách rozhodnú príbuzní a málokedy sa posudzuje, či je to dobré pre dieťa z dnešného pohľadu. **Výchovné pôsobenie rómskej rodiny a školy je často v nejednotné a výsledkom tejto nejednotnosti je fenomén tzv. zdvojenej socializácie.** Takáto podoba socializácie dieťaťa nemôže zaručiť plnú sociálnu integráciu jednotlivca v spoločenskom systéme.

Odriekanie, odkladanie pôžitku na neskôr, po splnení určitých povinností, nie je základnou výchovnou metódou, ako tomu často býva vo výchove majoritnej časti obyvateľstva, pretože dosiahnutie okamžitého pôžitku je v chudobných, ekonomicky slabých rodinách vzácné. Tento fakt môžeme vnímať skôr ako pozitívum, i keď niektorí odborníci hovoria o obmedzovaní schopnosti dieťaťa učiť sa disciplíne a sebadisciplíne, čo sa vo výchovno-vzdelávacom procese prejavuje najmä ako neochota prekonávať prekážky v učení sa, či

nedostatočná motivácia k učeniu. S týmto tvrdením však mnohí nesúhlasia, pretože sebadisciplína je vlastnosť, ktorú je možné vypestovať aj rešpektujúcim prístupom, koncentrovanou činnosťou na základe vnútornej potreby dieťaťa, kým budovanie schopnosti sebadisciplíny na základe zásluhovosti, či odriekania je založené na manipulácii dieťaťom a nemá základ v osobnej preferencii dieťaťa „...ja som vytrvalý a chcem byť disciplinovaný, pretože tak je to správne,“ ale naopak je založený na „...ak budem vytrvalý a disciplinovaný, budem odmenený“.

Spomínané výskumy hovoria i o prevažujúcej živelnosti rómskych detí s dôrazom na výchovu k emocionalite, z ktorej vyvodzujú problémy detí s autoritami, neschopnosti introspekcie a teda následnom nedostatku empatii voči iným. Problémy so sebaopoznávaním podľa nich dokonca vedú k častejšej apatii, nedostatočnej súťaživosti a snahe prekonávať sám seba.

Vo vzťahu k týmto záverom je ale nutné položiť si pár doplňujúcich otázok:

- Aký dopad má kontakt s diskrimináciou na školách na vzťah ku problémom s autoritami, apatii, či dokonca nedostatku sebavedomia, ktoré súvisí i s neochotou sebaopoznávanie?
- Je problematika nedostatku empatie spôsobená iba neschopnosťou introspekcie?
- Alebo k nej vedú aj iné skutočnosti ako nedostatok citových a zmyslových podnetov, nedostatočná úroveň rozvíjania kognitívnych procesov vo výchove, výskyt sociálno – patologických javov v rodine?
- V neposlednom rade si položme otázku, či je vytváranie súťaživého prostredia pre dieťa a celkovo pre spoločnosť vhodným a prospešným prostredím.

Podľa najnovších hypotéz práve prehnaný dôraz na súťaživosť v školskom prostredí je zodpovedný za neschopnosť detí navzájom kooperovať, pracovať v tíme a sústrediť sa najmä na svoj vlastný výkon s cieľom prekonať samého seba. Súťažou rozumieme také usporiadanie situácie, v ktorej zisk jedného je spojený so stratou druhého, prípadne všetkých ostatných zúčastnených. Rovnako súťaže predstavujú značné riziko pre morálny vývin dieťaťa a zároveň odúčajú deti robiť veci „naplno“, aj keď všeobecné tvrdenie je, že súťaž učí „vydať zo seba

všetko“. Súťaženie súvisí so získaním odmeny, uznania, úspechu. Avšak cesta k prekonávaniu prekážok nevedie cez výhry a prehry v súťažiach, ale cez budovanie sebaúcty.¹⁵

Žijeme v dobe transformácie názorov a veľkých inovácií i v edukačných procesoch, ktorých základným mottom je zmena myslenia smerom k rešpektujúcej výchove s cieľom vychovať slobodné a zodpovedné bytosti.

2.2 Eliminácia výchovných problémov detí z MRK prostredníctvom motivácie rodičov k rešpektujúcemu modelu výchovy

Mnoho dospelých sa domnieva, že je potrebné mať deti predovšetkým rád a myslieť to s nimi dobre.¹⁶ V mene lásky a dobrých úmyslov sa niektorí ľudia cítia byť oprávnení používať aj také výchovné prostriedky, ktoré sa nezlučujú s rešpektom a ľudskou dôstojnosťou – vyhrážanie, tresty, zosmiešňovanie, moralizovanie, „uplácanie“ odmenami a ďalšie. Často s mylnou predstavou, že u detí je to „predsa niečo iné“ než u dospelých. Deti predsa nevedia, čo je pre nich dobré a preto je na nás dospelých ukázať im, kto rozkazuje. Za nevyhnutnú podmienku úspešnej výchovy považujú popri láske tiež budovanie autority, ktorej základom je poslušnosť dieťaťa a to aj za cenu fyzických trestov.

Ľudia s týmto prístupom veľmi radi používajú vetu: “Milujem a rešpektujem svoje dieťa a dovoľím mu takmer všetko, ale odtiaľ potiaľ! Poriadok musí byť a dieťa predsa musí poslúchať. Veď ako by to vyzeralo, keby sme deťom všetko dovolili?!”

M. Zelina rozlišuje 9 štýlov výchovy, ktoré kombináciou rôznych prístupov vo výchove: výchova úspechmi, nadmieru starostlivá výchova, liberálna výchova, demokratická výchova, rigorózný autokratizmus, punitívny autokratizmus, príležitostný autokratizmus, zanedbávajúca výchova, zavrhujúca výchova.¹⁷

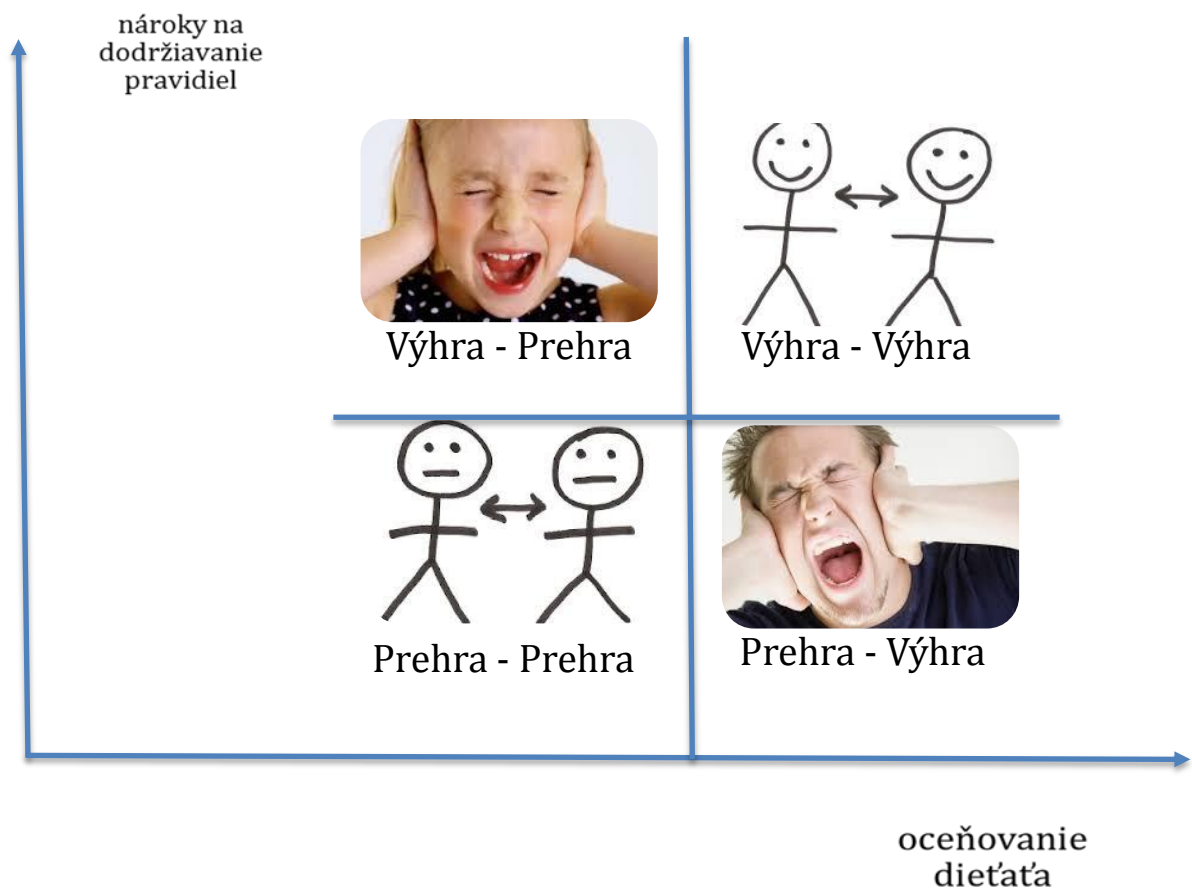
V učebnom zdroji sa budeme zaoberať iba 4 základnými modelmi výchovy, ktoré môžeme zobrazíť graficky s dôrazom na nároky kladené na dieťa v oblasti dodržiavania stanovených pravidiel a oceňovania výsledkov a osobnosti dieťaťa.

¹⁵ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

¹⁶ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

¹⁷ ZELINA, M. *Strategie a metody rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1997. ISBN 80-967013-4-7.

Výchovné rodinné štýly

2.3 Inovatívne metódy uspokojovania špecifických potrieb detí z MRK

Prvý výchovný model je charakterizovaný **vysokými nárokmi rodiča na dieťa a zároveň nízkou mierou oceňovania úspechov a aktivít dieťaťa**. Tento výchovný štýl je najrozšírenejší v celosvetovom meradle bez toho, aby si to rodičia uvedomovali a nazývame ho autoritársky. Výsledkom takejto výchovy je na strane jednej poslušné dieťa, avšak zväčša len za prítomnosti rodiča. Keď sa rodič vzdiali, dieťa sa zrazu zmení na nekontrolovateľného jedinca. V období adolescencie je pre dieťa vývojovo prirodzené byť v opozícii akýmkoľvek autoritám. Rodič a učiteľ stráca svoju autoritu a tú nahradia rovesnícke skupiny. V tomto období sa poslušné dieťa môže zmeniť na rebela, skúšať hranice trpezlivosti dospelých, alebo na strane druhej introvertné dieťa, ktoré celý čas na slovo poslúchalo, prepadne drogám, alebo inej závislosti, len aby zapadlo do rovesníckej skupiny, ktorá sa pre neho stala novou autoritou. Poslušnosť neučí zodpovednosti, ale len slepému nasledovaniu mocnejších. Preto v tomto modeli výchovy vždy vyhráva ten mocnejší a dieťa prehráva. Autoritatívny model výchovy má rôzne stupne tvrdosti. Podstatou výchovy v tomto modeli je používanie

akýchkoľvek mocenských postupov, založených na fyzickej prevahe, existenčnej závislosti, komunikácie, ktorá dáva dieťaťu najavo jeho nekompetentnosť, ponechávanie rozhodovania iba na dospelom, podceňovanie názorov dieťaťa a do určitej miery nezájum o prežívanie dieťaťa.

Prehľad nerešpektujúcej komunikácie rodiča voči dieťaťu:

- Ty zase (vždy, nikdy, stále)...! Keby si aspoň...! (výčitky, obviňovanie)
- Mala by si si uvedomiť, že... (poučovanie, moralizovanie)
- Toto si spravil/a zle! (kritika, zameranie na chyby)
- Ja (niekto) kvôli tebe... (lamentácia, citové vydieranie)
- Nerob to, lebo sa ti stane...! (zákazy, varovanie)
- Z teba raz vyrastie... (negatívne scenáre, proroctvá)
- On je taký... (nálepkovanie)
- Urob... (pokyny)
- Okamžite bež a urob...! (príkazy)
- Prestaň..., lebo...! (vyhrážky)
- Krik
- Pozri sa na..., vezmi si príklad z ... (porovnávanie, dávanie za vzor)
- Ja pre teba..., a ty...! (poukazovanie na vlastné zásluhy)
- Ty snád' chceš...? Čože ty nechceš...? (rečnicke otázky)
- Ty si ale... (urážky, ponižovanie)
- To je náš génius! To si sa teda vyznamenal! (irónia, zhadzovanie)

Pri hlbšej analýze výrokov si takmer každý z nás uvedomí, že z času na čas sám používa všetky neefektívne spôsoby komunikácie vo vzťahu k výchove svojich detí. Nečudo, veď takmer každý z nás je vchovaný v prostredí, kde autorita bola rodičom vynucovaná. V tomto prípade nešlo o autoritu prirodzenú, ktorá je autoritou vplyvu a ktorou máme možnosť dieťa pozitívne ovplyvniť, pretože takáto výchova neposkytuje pocit bezpečia, ale strachu. Čo je však najhoršie, dieťa si prenáša do života presvedčenie, že v každom vzťahu má byť jeden nadradený a druhý podriadený. Až súhrn všetkých životných okolností a podmienky prostredie, v ktorom sa výchova odohráva, ovplyvňujú, či dieťa bude neskôr uplatňovať mocenské pozície, vzdor, boj o moc, alebo naopak prijme podriadenú rolu – bude poslušné.

V oboch prípadoch sa však dieťa naučí ako získavať moc, rešpektovať mocnejších, ale nie rešpektovať pravidlá a autoritu.

Druhým extrémnym výchovným štýlom je model liberálny, ktorý je zároveň i druhým najčastejším výchovným modelom v celosvetovom meradle a podľa výskumov (kap. 2.1) aj najčastejším výchovným štýlom v rómskych marginalizovaných rodinách. Nazývame ho **liberálny štýl výchovy a je charakteristický nízkou mierou dôslednosti pri dodržiavaní pravidiel dieťaťom, príliš benevolentná výchova s vysokou stupňom oceňovania, až preceňovania dieťaťa**. O potrebe hraníc pre dieťa už písalo mnoho domácich i zahraničných autorov. Deti potrebujú pravidlá pretože sú mostom k pocitu istoty a bezpečnosti. Ak deti zistia, že pravidlá niekedy platia a niekedy zase nie, vyvoláva to v nich neistotu a úzkosť, ktorá najčastejšie vyúsťuje do agresívneho správania. Je však veľmi dôležité, či sa dodržiavanie pravidiel vynucuje autoritatívnou výchovou, alebo demokraticky. Základný rozdiel je v tom, že pravidlá nevytvárame pre deti, ale v spolupráci s deťmi. Mocenský systém teda hovorí: „*donútim ťa robiť to, čo je správne!*“ a partnerský model hovorí „*táto vec má tento a tento zmysel a tieto dôsledky. Očakávam, že urobíš to, čo je správne.*“

Tretí výchovný štýl zobrazuje situáciu, kedy prehráva aj rodič aj dieťa. Tento model nazývaný aj **zanedbávajúci je charakteristický nízkou mierou láskavosti, oceňovania, či pozornosti a zároveň nízkou mierou očakávania a nárokov na dodržiavanie pravidiel**. Výstupom je nesebavedomé dieťa, apatické, neschopné empatie, pretože samé dostáva málo lásky a pozornosti.

Posledná skupina je teda najefektívnejším výchovným modelom, avšak zaužívaným len vo veľmi malej miere. Ide o **demokratický štýl výchovy, kde je rozhodujúcim aspektom rešpekt rodiča a dieťaťa, resp. partnerský rovnocenný vzťah**. Ide o rovnováhu medzi nárokmi rodiča na dieťa a jeho oceňovaním ako ľudskej bytosti s pozitívami i negatívami. Kopřiva P. a kol. konštatujú, že rešpektovať druhých vôbec neznamena vychádzať im vo všetkom v ústrety, nič od nich nežiadať alebo si nechať všetko páčiť.¹⁸ Keďže potreba byť rešpektovaný je základnou ľudskou tendenciou, rešpekt k druhým ľuďom by nemal byť nijako podmieňovaný,

¹⁸ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

čo neznamená : „budem ťa rešpektovať, ak urobíš to alebo to, alebo sa budeš správať mne vyhovujúcim spôsobom.“

Aj ku zločincovi sa predsa môžeme správať s rešpektom, čo samozrejme neznamená, že s ním musíme súhlasiť. Rešpektovať niekoho teda znamená prijať fakt, že každý z nás sa môže líšiť, v pohlaví, rase, etnicite, názoroch, či postojoch. Základný nepodmienený rešpekt je teda to, čo nám zostane vo vzťahu s ľuďmi, i keď si niektorých z nich prestaneme vážiť.

Na to, aby nás deti rešpektovali a nie „poslúchali“, stále platí, že deti potrebujú autoritu. Nie je tým však mienená mocenská autorita. Kopřiva P. a kol. uvádzajú dva významy autority:

- **autorita v zmysle moci** – prekáža nám, keď nám niekto prikazuje; povyšuje sa nad nami; správa sa arogantne; nepodáva informácie; posudzuje nás; jeho správanie je ťažko predvídateľné, pretože sa rozhoduje podľa svojich nálad a názorov a nie na základe faktov, dohôd a pravidiel,
- **autorita v zmysle vplyvu** – prirodzená autorita – má na nás vplyv, lebo sa k nám správa rešpektujúcim spôsobom a vážeme si ho pre to, aký je. Takáto autorita je jednoznačne žiaduca aj v priebehu vývinu mladého človeka. Jej šanca pozitívne ho ovplyvniť je vysoká, pretože poskytuje vzor súčasne s pocitom bezpečia.¹⁹

S autoritatívnou výchovou kráča ruka v ruke aj uplatňovanie a používanie trestov. Je nutné si uvedomiť, že tresty nás učia, že dôležitejšia je moc, ako naše správanie.

Podľa Kopřivu P. a kol. je najväčším rizikom trestov prenášanie mocenského modelu do ďalších vzťahov a vťahovanie ďalších účastníkov do vyčerpávajúcej hry. Tresty môžu fungovať ako odpustky. Trestom obvykle predchádzajú vyhrážky, že za určité správanie bude nasledovať trest. Za vyhrážkami stoja skryté posolstvá:

- Pokiaľ dieťa tú nepríjemnosť znesie, môže sa vlastne ďalej správať tak, ako sa správa. Nie je daný žiadny ďalší dôvod, prečo by sa malo správať správne.
- Trestom bude nesprávne správanie „zaplatené“, vyrovnané. Pokiaľ je dieťa ochotné prijať ďalší trest, môže opäť robiť, čo chce a tak dookola.²⁰

¹⁹ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

²⁰ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

Ak si deti zvyknú na výmenný obchod, keď im je prijatím trestu odpustené nežiaduce správanie, nemusia sa viac snažiť o nápravu. Rovnako nie je na mieste deliť tresty na spravodlivé a nespravodlivé, zaslúžené a nezaslúžené alebo primerané a neprimerané, pretože nás to zavedie do slepej uličky a neumožní vidieť ich riziká – poškodzovanie vzťahov a narušená sebaúcta prejavujúce sa v správaní, ktoré môže pretrvať až do dospelosti.

Ľudia niekedy hovoria, že malé dieťa predsa nemôže byť našim partnerom. Keď si však položíme otázku, od ktorého veku sa môžeme začať k deťom správať partnersky, zrazu je jasné, že žiadna taká veková hranica vlastne nie je. Partnerský prístup k deťom znamená správať sa k nim s vážnosťou a rešpektom.

Tým, že sa správame k deťom s rešpektom, plníme dve nesmierne dôležité výchovné úlohy:

- prispievame k rozvíjaniu a uspokojovaniu ich potrieb sebaúcty – vážiť si sám seba, prijímať sa ako hodnotná ľudská bytosť,
- ukazujeme im, ako má vlastne vypadáť správne správanie – to správanie, ktoré od nich vyžadujeme.

2.4 Partnerská komunikácia ako prostriedok uspokojovania špecifických potrieb detí z MRK

Známy citát lekárky a zakladateľky alternatívneho pedagogického systému z prelomu 19. a 20. storočia Marie Montessori „*Pomôž mi, aby som to dokázal sám*“, odhaľuje skutočnú túžbu dieťaťa. Dieťa pri svojej práci bez ohľadu na etnicitu a kultúrne či geografické podmienky nejedná za účelom dosiahnutia určitého cieľa. Jeho činnosť prostredníctvom práce rúk je pre dieťa cieľ naplňujúci jeho potreby. V tom je rozdiel medzi motívmi dospelých a detí. Preto dieťa pre naplnenie svojich potrieb nepotrebuje metódy trestov, pochvál či odmien. Dieťa potrebuje pripravený priestor, kde bude kričať: „Ja to chcem robiť.“

Ak chceme vyjsť v ústrety potrebám dieťaťa, je nutné, aby sme predovšetkým zásadne zmenili svoj postoj k nemu. Treba si uvedomiť, že dieťa má výnimočné schopnosti, že sa vyvíja spontánne, podľa určitých zákonitostí, sledujúc svoj vlastný plán vývinu, že je teda jeho prirodzenou potrebou vyvíjať sa prostredníctvom zmysluplnej činnosti. Má silnú vnútornú motiváciu. Musíme prejavovať dôveru v schopnosti dieťaťa, vychádzať z jeho silných

stránok, porozumieť jeho potrebám, a zohľadniť senzitívne obdobia, v odbornej literatúre nazývané aj okná príležitostí.

Základnou otázkou rodiča i učiteľa je: „Čo potrebuje toto dieťa v tejto chvíli?“ Aby to rodič, alebo učiteľ zistil, musí venovať dosť času pozorovaniu dieťaťa v prirodzenej situácii – v jeho činnosti a jednaní.

„Naša pomoc nie je formovanie dieťaťa – to je úloha prírody. Musíme citlivo reagovať na vonkajšie prejavy a na ich základe poskytovať také prostriedky k formovacím procesom, ktoré si dieťa nemôže vlastným úsilím zaobstaráť.“ (M. Montessori)

V prvom zariadení pre deti vo veku 3 – 6 rokov (Casa dei bambini, Rím 1907) Maria Montessori pracovala s 50 deťmi a jednou učiteľkou. Ponúkla deťom praktické aktivity (starostlivosť o seba a okolie) a špeciálne pomôcky, ktoré úspešne používala pri práci s deťmi. Z priamych pozorovaní činnosti a správania detí vyvodila tieto závery:

- deti sú v procese svojho rozvoja veľmi aktívne,
- spontánne sa zaujímajú o činnosť, ktorá ich rozvíja,
- sú viac motivované, keď si môžu činnosť vybrať – motivácia slobodou voľby,
- vedia sa hlboko sústrediť,
- majú rady opakovanie úkonov,
- majú rady jasnú spätnú väzbu,
- majú hlboko vyvinutý zmysel pre usporiadanosť, poriadok, usporiadané okolie,
- činnosť, pre ktorú sa slobodne rozhodli, im prináša uspokojenie, vedie k vnútornej disciplíne,
- 5-ročné deti majú záujem o písanie a čítanie a počítanie,
- najprv deti píšú a potom čítajú,
- rady sa starajú o osobnú hygienu,
- odmeny a tresty sú neúčinné,
- deti rady robia „cvičenia ticha“,
- deti majú záujem o činnosti, ktoré im učiteľka predvedie pomaly, analyzujúc svoje pohyby (analýza a syntéza pohybu),

- deti sa rady učia dobrým spôsobom pri spoločenskom styku, pretože to zvyšuje ich sebaúctu.

Všetky tieto charakteristiky sú hlboko zakorenené v detskej psychike a prejavia sa, keď má dieťa pre svoju činnosť dobré podmienky. Podľa M. Montessori sú deti spontánne dobré, ak sú podmienky, v ktorých vyrastajú, dobré.²¹

Prirodzený, obojstranne uspokojujúci a súčasne efektívny spôsob výchovy detí vychádza z pozorovania ich aktivity a následnej ponuky podnetov a činností, ktoré sú v súlade s ich aktuálnym záujmom. Takto sme sa naučili (dokonale!) chodiť, rozprávať, zaobchádzať s predmetmi bežnej dennej potreby, osvojili základné kultúrne návyky a sociálne zručnosti. Prirodzená aktivita dieťaťa je často považovaná za menejcennú v porovnaní s tým, čo naplánuje a vymyslí učiteľ/dospelý. Súvisí to s dešpektom k dieťaťu, avšak dávaným najavo láskavým a vlúdnyim spôsobom v zmysle deti nevedia, čo je pre nich dobré. Dieťaťu pri takejto činnosti chýba zmyslupnosť, slobodná voľba, spolupráca a spätná väzba. K zmyslupnosti činnosti však výrazne prispieva jej prepojenie s realitou.²²

Túžba dieťaťa pracovať predstavuje životne dôležitý inštinkt, pretože bez pracovnej činnosti nemôže rozvíjať svoju osobnosť, hovorí Montessori a cituje: „Človek v práci tvorí sám seba“.²³

Človek je prirodzene poháňaný svojou vnútornou motiváciou, ktorá v ňom zároveň pomáha rozvíjať vnútornú disciplínu. A na základe toho vyplýva, že umelo vytvárať pre rozvoj detí súťaživé prostredie, je zbytočné a vedie k nepohode v medziľudských vzťahoch.

Pokiaľ chceme budovať rovnocenné partnerské vzťahy, je dôležité, aby sme si osvojili **techniky asertívneho správania a partnerskej komunikácie**. Takáto forma komunikácie je pokojná, nehľadá vinníka, stavia partnerov na rovnakú pozíciu.

²¹ MONTESSORI, M. *Tajuplné dĕtství*. Praha: 1998.

²² KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

²³ MONTESSORI, M. *Tajuplné dĕtství*. Praha: 1998.

Efektívna rešpektujúca, resp. partnerská komunikácia medzi rodičom a dieťaťom je v prvom rade založená na zvládaní negatívnych emócií nielen u detí, ale i samých seba. Pred deťmi je dobré vyjadrovať svoje emócie predovšetkým ako empatickú reakciu, tzv. ja-výrok. Druhým nevyhnutným predpokladom efektívnej výchovy a vybudovanie sebaúcty dieťaťa je úplné odstránenie trestov a ich nahradenia alternatívnou možnosťou prirodzeného dôsledku a povzbudzovanie dieťaťa k spoluúčasti na riešení situácie, v ktorej sa zachovalo nesprávne. Na strane druhej ani pochvala „ ty si ale šikulka“ nepatrí do rešpektujúcej výchovy. V mnohých prípadoch sa totiž dieťa stáva častokrát závislé od pochvaly a vytráca sa vnútorná motivácia. Medzi efektívne formy výchovy demokratického modelu patria:²⁴

- Vidím (počujem), že... (popis, konštatovanie)
- Treba...; Toto robíme (tak a tak)...; Pomôže, keď...; Keď..., tak...
- (informácia, oznámenie)
- Očakávam, že... Pomohlo by mi, keby... (vyjadrenie vlastných očakávaní a potrieb)
- Spraviš to tak... alebo tak...? Môžeš si vybrať: (možnosť voľby)
- Kvetka,...! (ponožky)....(dve slová)
- Čo s tým spravíme? A čo si o tom myslíš ty? (priestor pre spoluúčasť a aktivitu detí)

2.5 Rodovo citlivá výchova ako prostriedok zmeny výchovných vzorov v rómskych marginalizovaných komunitách

Dopady rodových nerovností v sociálne deprivovaných komunitách majú katastrofálne následky nielen na úroveň vzdelania rómskych dievčat a žien, ale i celkovo na ich existenciu a status. Rómske ženy sa i v dôsledku rodových rozdielov stavajú citovo a bytostne závislými na mužoch, resp. na komunite. V porovnaní so ženami z majoritnej spoločnosti sa vo zvýšenej miere podriaďujú autoritám a akceptujú svoje znevýhodnené postavenie, napriek vnútornému pocitu nespravodlivosti a utrpenia. Nemajú takmer žiadny prístup k informáciám, sú neschopné vyjednávať na inštitúciách, či neschopné vyvinúť tlak na zmenu vo vlastnom živote. Vysoká miera neinformovanosti, nevedomosti či nevzdelanosti má za následok nemožnosť uplatniť sa vo vzťahu k zamestnaniu, spôsobuje nedostatok kritického myslenia vo vzťahu k zmene kultúrneho myslenia, nižšiu rozhodovaciu právomoc, nižšiu politickú participáciu žien na verejnom živote a v politike, vyššiu chudobu a izoláciu najmä vo

²⁴ Viď Pracovné listy k efektívnemu spôsobu komunikácie v rámci demokratického výchovného modulu

vzťahu k feminizácii staroby a viacpočetným matkám, horší zdravotný stav, vyššiu závislosť na sociálnych službách, prostitúciu, drogovú závislosť, obchodovanie dievčat i sexuálne zneužívanie rómskych dievčat. Tento výchovný model sa odovzdáva z generácie na generáciu, pričom v dôsledku priestorovej a sociálnej segregácie deprivovaných rómskych komunít sa javí tento problém ako neriešiteľný.

Rodovo citlivú výchovu je tak možné aplikovať vo zvýšenej miere zväčša len na slovenských školách, avšak i tam je závislá na dobrej vôli učiteľov a učiteliek a podpore prostredia. Predstavuje tak skôr ojedinelý úkaz, než bežnú prax, napriek tomu, slovenské školstvo deklaruje snahu o demokratizáciu.

Pre realizáciu zmien a elimináciu rodových stereotypov nestačí len ďalej nešíriť a nefixovať rodové stereotypy. Je nevyhnutné ponúkať deťom a ich rodičom alternatívne vzory konštrukcie mužskosti a ženskosti. Ukázať, že neexistuje žiadna uniformná mužskosť a ženskosť, že muži a ženy majú podstatne viac podobných charakteristík, než tých rozdielnych.

Rodovo citlivý prístup k ženám

Ruth Dewime a Dagmar Benedikt - rakúske pedagogičky, ktoré uplatňovali princípy rodovo citlivého prístupu k dievčatám vo feministickej dievčenskej Škole Virginie Woolf vo Viedni definujú základné princípy rodovo citlivej práce s dievčatami. Ich princípy môžu byť inšpiratívne pre prácu s dievčatami v každej škole, alebo mimovládnej organizácii:

- *Dejiny žien*: je princíp, ktorý kladie dôraz na to, aby sa hovorilo nielen o slávnych ženách, ale o všetkých ženách. Treba dať do centra pozornosti aktívne konanie žien, informácie a otázky, prečo niečo urobili alebo neurobili. Hovoriť treba nielen o bielych stredoeurópskych ženách, ale o všetkých ženách na svete, vrátane rómskych.
- *Ženský, resp. žensky špecifický jazyk*: tento princíp hovorí o tom, že treba pomenúvať to, čo ženy a dievčatá robia tak, aby boli ženy v jazyku viditeľné a počuteľné. Ak hovoríme príbehy o ženách, musí to byť aj počuť, že nejde o učiteľov, ale o učiteľky a pod.

- *Antirasistické, multikultúrne učenie sa:* na svete žije veľa rôznych žien, ktorých skúsenosti sú pre nás dôležité. Dôležité je poukázať na fakt, že rôznosť žien neznamená rozdiely v ich hodnote.
- *Odhaľovanie každodenného sexismu:* v knihách, filmoch, rôznych materiáloch. Nemali by sme tieto materiály cenzurovať, ale pozrieť sa na to, ako sú ženy zobrazované, ako sa o nich hovorí a píše a či tento spôsob zobrazovania dievčat a žien súvisí s našou realitou.
- *Sebaobrana:* v najširšom slova zmysle. Princíp sebaobrany nám hovorí, že musíme dievčatám a ženám ukázať, ako sa brániť sexuálnemu, sexistickému násiliu, slovnému, či telesnému. Hovoriť by sme mali aj o tom, čo všetko súvisí s vnímaním vlastného tela.
- *Priateľstvo medzi ženami a dievčatami:* je dôležitý prvok v dosahovaní cieľov dievčat a žien. Dôležité je aj to, aby sme ženy neporovnávali s mužmi, alebo medzi sebou navzájom, ale aby sme ich merali samými sebou.

V Nemecku vypracovala pracovná skupina zaoberajúca sa rodovo citlivou pedagogikou kritériá ústretového správania v pedagogickej práci s dievčatami pod názvom „Hovorenie nás robí vidiacimi, mlčanie slepými“ Základné princípy sú podobné, ako princípy Ruth Dewime a Dagmar Benedikt. Zdôrazňujú potrebu zviditeľňovania dievčat a žien ako aktívne konajúcich osôb. V rozhovoroch, diskusiách by sme mali dbať na to, aby bol vyvážený podiel mužov a žien na rozhovoroch, pokiaľ ide o dĺžku a frekvenciu vystúpení. Ženy a ich argumenty treba brať vážne.

Rodovo citlivý prístup k mužom

Tradičná mužská/chlapčenská rola a očakávania s ňou spojené, ochudobňuje aj chlapcov o individuálny rozvoj, napríklad možnosti citových prejavov, priznania si chyby, či väčšej samostatnosti. Rodové stereotypy spojené s mužskou rolou sú rovnako nežiadúce a obmedzujúce, ako rodové stereotypy spojené s ženskou rolou. Zlyhávanie voči požiadavkám tradičnej mužskej roly môže byť jednou z príčin násilného správania chlapcov, ale aj psychosomatických a psychických porúch.

Princípy rodovo citlivej práce s chlapcami vypracovala nemecká pedagogická skupina: Chlapci oveľa ťažšie ako dievčatá zisťujú nevýhody mužskej rodovej roly. Myslia si, že by sa museli vzdať privilégií. Prvoradým cieľom pri práci s chlapcami je odstránenie stresu. Pre mužov je veľké uľahčenie, keď zistia, že aj iní muži majú také problémy, ako oni sami, keď si môžu priznať zlyhania a chyby a nemusia byť stále dokonalí.

Ďalšími dôležitými princípmi sú odstraňovanie nenávisti voči ženám a homofóbie, posilňovanie sebadôvery a sily vlastného ja. Požiadavka sebatvrdzovania síce môže znieť na prvý pohľad paradoxne, ale myslí sa tým potvrdzovanie a posilňovanie pozitívnych vlastností. Muži by sa mali naučiť riešiť konflikty tam, kde vznikajú a pripúšťať si city. Mali by byť vedení k autonómii, pod ktorou sa myslí schopnosť postarať sa sám o seba. Musia sa naučiť zvládnuť starostlivosť o domácnosť a výchovu detí. Pri rodovo citlivej práci s mužmi sa odporúča, aby mužskú skupinu, s ktorou sa pracuje, viedol muž, ktorý pôsobí ako vzor. Nemusí to byť „perfektný muž“, ide skôr o to, aby tematizoval vlastné pochybnosti, slabosti, strachy a obavy.

3 Vytváranie spolupráce ako nevyhnutný predpoklad zmeny postojov všetkých zainteresovaných partnerov

Prínosy spolupráce rodičov a vzdelávacích inštitúcií opísal vynikajúco kolektív autorov pod vedením Petra Dolíhala v publikácii *Pedagogický model školy s celodenným výchovným systémom*. Tím autorov vyzdvihol prínosy pre dieťa, prínosy pre učiteľa a školu ako aj prínosy pre rodinu.²⁵ Kolektív autorov tu jasne vystihuje podstatu vytvorenia obojsmerného komunikačného kanála medzi rodinou a vzdelávacími inštitúciami, z ktorého jednoznačne profitujú všetci zainteresovaní.

3.1 Fázy spolupráce

Z hľadiska zmien vnímania vzdelávacej inštitúcie deťmi, rodičmi a učiteľmi môžeme hovoriť o týchto základných fázach:

	U dieťaťa	U rodiča	U učiteľa
Fáza záujmu	Sústredujeme sa najmä na povzbudenie a udržanie záujmu o škôlku/školu ako niečoho nového.	Budujeme presvedčenie, že skoré vzdelávanie dopĺňané podporou rozvoja v domácom prostredí je pre budúcnosť dieťaťa zásadná.	Sústredujeme sa na prekonávanie prvotných bariér a možných prekážok vo vzdelávaní. Hľadáme možnosti pre odstraňovanie prvotných frustrácií.
Fáza motivácie	U dieťaťa je charakteristická zvýšenou zvedavosťou. Dieťa má veľký záujem o škôlku/školu ako	Pre rodičov sú v tejto fáze charakteristické obavy. V tejto fáze sa sústreďujeme najmä na utvrdzovanie pocitu	Učiteľ sa v tejto fáze pripravuje na situácie, ktoré by mohli počas navštevovania škôlky vzniknúť a znamenať

²⁵ DOLÍHAL, P. et al.: *Pedagogický model školy s celodenným výchovným systémom*. Metodicko-pedagogické centrum, 2011. Dostupné na: <<http://web.eduk.sk/stahovanie/CVS0309.pdf>>

	o niečo nové a má množstvo otázok.	bezpečia a dôvery.	prekážky vo vzdelávaní.
Fáza vzdelávania	Pre dieťa je v tejto fáze kritická pretrvávajúca dôvera vo vzdelávaciu inštitúciu. U dieťaťa budujeme presvedčenie, že akékoľvek problémy (jazykové, hygienické, iné) sú riešiteľné.	Podobne ako u dieťaťa sa aj u rodičov sústreďujeme na presvedčenie, že akékoľvek problémy dokáže škôlka/škola v spolupráci s nimi riešiť.	U učiteľov (predovšetkým u tých, ktorí nemali predchádzajúcu skúsenosť so vzdelávaním detí z prostredia marginalizovaných rómskych komunit) sa snažíme predovšetkým bojovať proti frustrácii a podporujeme ich spoluprácu s rodičmi.
Zotrvanie	U dieťaťa, ktoré prekonal prvotné prekážky, budujeme ďalšie ambície.	Pozitívnu skúsenosť rodičov sa snažíme pretaviť 1) do úspešného zapojenia svojich ďalších detí do vzdelávacieho procesu; a 2) do aktívneho zapojenia rodičov pri motivácii ostatných rodičov.	V spolupráci s učiteľmi výmenu skúseností a budujeme siete medzi jednotlivými vzdelávacími inštitúciami.

Prirodzene je možné do vzdelávacieho procesu detí z marginalizovaných rómskych komunit zapojiť aj mnohé ďalšie inštitúcie, napríklad samosprávu. Tá by mohla zohrávať zásadnú úlohu napríklad pri zistení zvýšeného záujmu o predprimárne vzdelávanie a vyplývajúcu potrebu zvýšiť kapacity materských škôl. Podobne môže samospráva zohrávať kľúčovú úlohu aj pri financovaní nových nákladov.

3.2 Formy spolupráce

V snahách o úspešné zmeny vo vzdelávaní detí pochádzajúcich z prostredia marginalizovaných rómskych komunít zohráva zásadnú rolu atmosféra spolupráce. Úspešné projekty zamerané na začleňovanie Rómov, obzvlášť potom inkluzívne vzdelávanie, sú charakteristické vysokou mierou zapojenia cieľovej skupiny pri rozhodovaní.

Kontakt medzi materskou školou a rodičmi

Prvý kontakt

Tak ako vo všetkých vzťahoch, aj vo vzťahu medzi materskou školou a rodičmi zohráva veľmi dôležitú úlohu prvý dojem. Materské školu pritom v očiach rodičov predstavujú práve učiteľky a učitelia, či riaditeľ/ka. Mimoriadnym prínosom pre ďalšiu úspešnú spoluprácu môže byť ich aktívne zapojenie sa do komunitných aktivít (pozri časť 1.1. Komunitné aktivity). Pred ich zapojením je potrebné, aby boli poznali:

- všeobecné postoje rodičov ku vzdelávaniu;
- postoje rodičov k predprimárnemu vzdelávaniu (vhodný vek, dôvody pre účasť/neúčasť, očakávania, vplyv na budúcu úspešnosť vo vzdelávaní, apod.);
- dynamiku v rámci skupiny z pohľadu osvetového pracovníka, ktorý skupinu už dobre pozná;
- predchádzajúce skúsenosti rodičov s materskou školou.

Zamestnanci materskej školy sa pri účasti na osvetových aktivitách musia vyvarovať akýchkoľvek hodnotiacich stanovísk. Osvetoví pracovníci musia brať do úvahy tiež fakt, že oni už majú vybudovanú istú dôveru a je pravdepodobné, že v prístupe k novej osobe nebudú rodičia tak otvorení ako ku osvetovému pracovníkovi.

Spolupráca

Existuje niekoľko foriem možného zapojenia rodičov do výchovno-vzdelávacích činností materskej školy:

- *Zapojenie do vzdelávania*

Učitelia materských škôl majú často plné ruky práce a ocenia pomoc počas výchovno-vzdelávacích činností. Rodičov možno motivovať k tomu, aby v týchto činnostiach pomáhali

ako asistenti, aby pomáhali deťom napríklad so zvládaním jazykovej bariéry (tam, kde sa vyučovací jazyk líši od materinského jazyka dieťaťa). Rodičia môžu tiež deťom čítať z detských kníh a umožniť tak učiteľom sa pripravovať na ďalšie aktivity.

- *Praktické zapojenie*

Ak sa rodičia z rôznych dôvodov nemôžu zapojiť do výchovno-vzdelávacích činností, je možné im poskytnúť praktické zapojenie. Môže ísť o veľmi špecifické činnosti ako napríklad úprava ihriska, evidencia kníh v knižnici, administratívne činnosti či iné. Rodičom dáva takáto činnosť pocit účasti a v deťoch buduje hrdosť na svojich rodičov. Nehovoriac o prirodzenom príspevku rodičov k fungovaniu materskej školy.

- *Združenie rodičov*

Združenie rodičov sa môže zapojiť veľmi aktívne do riešenia rôznorodých situácií vzniknutých pri prevádzke školy. Združenie (obzvlášť ak je formalizované, napr. formou občianskeho združenia²⁶) môže zohrávať veľmi aktívnu rolu napríklad pri zabezpečovaní dodatočného financovania špecifických projektov. Špecifickou formou pomoci rodičov materskej škole môže byť aj spolupráca s inými rodičmi z marginalizovaných rómskych komunít. Aktívnejší rodičia môžu organizovať osvetové aktivity pre ostatných, pomáhať prekonávať bariéry, či byť iným spôsobom prospešní pre budovanie vzťahu medzi rodičmi a školou.

- *Mimoškolské aktivity*

Azda najprirodzenejšou formou zapojenia rodičov do života materskej školy je zapojenie sa do mimoškolských aktivít. Môže ísť o jednorazové aktivity ako aj o pravidelnú činnosť v mimoškolských krúžkoch.

Príklad aktivity: Medzinárodný deň detí

Azda najväčší potenciál pre budovanie vzťahu medzi materskou školou a komunitou má Medzinárodný deň detí (MDD) 1. júna. V tento deň môžu rodičia zorganizovať v spolupráci so školou oslavu MDD, ktorá skĺbi aktivity voľnočasové, vzdelávacie aj osvetové. Je žiadúce, aby na oslavách boli prítomné deti, ktoré chodia do materskej školy ako aj deti, ktoré materskú školu nenavštevujú. Deti materskej školy môžu prezentovať svoju prácu, či vystúpenie so spevom, tancom, recitovaním, a motivovať tak ostatné deti a ich rodičov k väčšej miere zapojenia. Celá akcia by sa navyše mala uskutočniť v materskej škole, napríklad na ihrisku

²⁶ V súlade so zákonom č. 83/1990 Z.z. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, dostupné na: <http://www.minv.sk/?obcianske-zdruzenia&subor=21014>

(vzhľadom k predpokladanému peknému počasiu), čím by sa zintenzívnil aj vzťah komunity k priestorom školy.

Spoluúčasť pri rozhodovaní

Veľmi žiadúce je, aby sa rodičia podieľali aj na rozhodovacích procesoch súvisiacich s prevádzkou materskej školy. Najlepším nástrojom na takúto formu angažovanosti je účasť v školskej rade.²⁷ Školská rada sa volí na základe podnetu riaditeľa či riaditeľky a sú v nej zúčastnení pedagogickí zamestnanci, nepedagogickí zamestnanci a rodičia detí. Každý rodič má pri voľbách jeden hlas (bez ohľadu na počet detí, ktoré má v škole).

„Rada školy môže mať 5 až 11 členov. Ak je počet zamestnancov materskej školy vyšší ako 10 a nižší ako 25, v súlade s § 25 ods. 2 zákona č. 596/2003 Z. z. je počet členov rady školy 5 až 11; ak je počet zamestnancov materskej školy 25 a viac, počet členov rady školy je 11. Rada školy s 5 členmi sa ustanovuje len v materských školách, v ktorých celkový počet zamestnancov nie je vyšší ako 10.“²⁸

Rodič ako partner MŠ

Pri ovplyvňovaní lokálnych vzdelávacích politík môžu rodičia zohrať významnú úlohu. Materská škola by mala rodičov brať ako partnerov napríklad pri presadzovaní požiadavky na zvyšovanie rozpočtu, zvyšovanie kapacít a podobne. Rodičia môžu škole pomôcť napríklad formou otvorených listov a petícií, alebo sa môžu osobne angažovať účasťou na zasadnutiach samosprávy a tam formulovať svoje požiadavky.

Angažovaný rodič

Boj proti segregácii

Niekoľko rokov sa predovšetkým mimovládne organizácie, ale aj mnohí odborníci a odborníčky na vzdelávanie, angažujú v boji proti segregovanému (oddelenému) vzdelávaniu rómskych detí. Presadenie reálnych zmien naráža na viaceré bariéry, jednou z nich však sú aj sami rodičia, ktorí často súhlasia (ak aj sami nežiadajú) o zaradenie do „rómskej“ školy. Tieto navyše často bývajú školami špeciálnymi. Systematickou prácou

²⁷ Legislatívne radu upravuje Zákon č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupný na: <<http://www.minedu.sk/data/att/6585.rtf>>

²⁸ Viac informácií k fungovaniu školskej rady možno nájsť v Zákone o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, alebo v sumarizovanej forme na webstránke Školského portálu: <<http://www.skolskyportal.sk/clanky/volba-clenov-rady-skoly-v-materskej-skole>>

s rodičmi a vysvetľovaním výhod bežných škôl oproti špeciálnym (napr. vo forme možnosti ďalšieho vzdelávania so získaním výučného listu, maturity, či navyše pokračovania na vysokej škole) môžeme nastaviť zásadné zmeny v systéme.

Inkluzívne vzdelávanie

Ak prvou fázou osvety je rodič angažovaný v boji proti segregácii a vyberajúci si kvalitné vzdelávanie pre svoje dieťa, potom prirodzenou nadstavbou je rodič presadzujúci inkluzívne vzdelávanie. Pre minulé obdobia boli charakteristické asimilačné prístupy. Rómske deti mohli byť v škole úspešné, len ak budú popierať svoju inakosť, prestanú používať rómsky jazyk, vzdajú sa kultúrnych vzorcov a tradícií. Cieľom moderného školstva je kvalitné vzdelávanie rešpektujúce kultúru dieťaťa a maximalizujúce jeho potenciál.

Predpokladá sa, že prostredníctvom pôsobenia na rodičov, aby boli angažovaní, aby sa podieľali na chode materskej školy a aby úzko spolupracovali so samosprávou, formujeme aj postoj zamestnancov samosprávy a ďalších hráčov, na ktorých inak nemáme dosah.

4 Pracovné listy

Zásadnou súčasťou predkladaného učebného zdroja sú nasledovné pracovné listy s komentárom pre osvetových pracovníkov a pracovníčky.

Dotazník pre mapovanie informovanosti rodičov

Dotazník administrujeme v ústnej forme, pre osvetových pracovníkov je žiaduce robiť si písomné poznámky. Dôležitá je však predovšetkým prirodzenosť aj vzhľadom k tomu, že ide o prvý kontakt s rodinou. Dotazník nie je vedeckým dotazníkom s neutrálnym postavením toho, kto odpovede zbiera. Je potrebné si uvedomiť, že popri zbere informácií osvetový pracovník zároveň buduje v rodine dôveru voči sebe, voči vzdelávacej inštitúcii.

Otázky kladieme v uvedenom poradí a ak je proces zberu informácií prerušený, pre istotu zopakujeme poslednú otázku a odpoveď.

Otázky	Komentár
1. Postoj rodiny ku vzdelávaniu detí	
<ul style="list-style-type: none">Čím by ste chceli, aby vaše dieťa bolo v dospelosti? Čím by chcel byť on/ona?	<i>V prípade nízkych ambícií si môžete pomôcť priamou otázkou na dieťa (ak je prítomné) alebo otázkou „A nechcela by byť radšej učiteľkou/lekárkou/architektkou?“</i>
<ul style="list-style-type: none">Ako to môže dosiahnuť?	<i>Ak to rodičia nepovedia sami, navedte ich na požiadavku vzdelania.</i>
<ul style="list-style-type: none">Aké máte od vášho dieťaťa očakávania z pohľadu vzdelania?	<i>Táto otázka by mala slúžiť ako kontrolná. Ak by sa stalo, že na prvú otázku rodičia povedia, že ich syn chce byť zubárom, ale na túto otázku odpovedia, že ich dieťa pôjde na učňovku, môžeme sa s nimi začať rozprávať o potrebe mať vyššie ambície.</i>
2. Postoj rodiny k materskej škole	

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Mali by deti chodiť do materskej školy? Prečo áno/nie?</i> 	<p><i>Ak sú rodičia zásadne proti, nestavajte sa do pozície obhajcov predprimárneho vzdelávania, ale prejdite k tretej otázke s tým, že prínos materskej školy do budúcnosti dieťaťa bol dokázaný vedecky a ak majú nejaké výhrady voči škôlke, nech sa ich snažia konkretizovať.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Od koľkých rokov veku áno?</i> 	<p><i>V prostredí marginalizovaných rómskych komunit (obzvlášť, ak je matka nezamestnaná alebo na materskej dovolenke) zostáva dieťa s matkou a ak aj ide do materskej školy, tak až v poslednom predškolskom roku. Výskumy potvrdzujú, že čím skôr vzdelávanie začne, tým sú výsledky lepšie. Skúste doplňujúcimi otázkami konkretizovať dôvody, prečo by rodičia prípadne nedali dieťa do materskej školy od mladšieho veku.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Máte u vášho dieťaťa nejaké obavy z materskej školy?</i> 	<p><i>V tejto otázke nereagujte na odpovede ihneď, ale nechajte rodičov zosumarizovať čo najviac ich obáv.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ako by ste chceli obavy zmierniť?</i> 	<p><i>Je zásadné, aby otázka zostala v úrovni „čo môže urobiť rodič“ a neskĺzla príliš na vonkajšie faktory. Ak aj rodičia trvajú napríklad na zmene niečoho v materskej škole, snažte sa viesť rozhovor tak, aby povedali, čo pre túto zmenu môžu urobiť oni.</i></p>

Pri opakovaní zberu informácií dotazníkovou formou nepredkladáme rodine ich predchádzajúce odpovede. Pri druhej administrácii dotazníka meníme posledné otázky na všeobecné: napr. „Myslíte, že by mamičky mohli mať nejaké obavy zo zaradenia ich dieťaťa do materskej školy?“ Alebo „Ako by mohli svoje obavy zmeniť?“

Hodnotiaci hárok

Pri analýze jednotlivých odpovedí pred intervenciou a po nej si všímame predovšetkým zmeny postojov. Očakáva sa, že rodičia budú mať nové ambície pre ich deti, že sa u nich eliminujú obavy z včasného zapojenia dieťaťa do materskej školy.

Otázky	Bodové hodnotenie odpovede
1. Postoj rodiny ku vzdelávaniu detí	
<ul style="list-style-type: none"> Čím by ste chceli, aby vaše dieťa bolo v dospelosti? Čím by chcel byť on/ona? 	<p>4 body: Rodičia výrazne zmenili ambície ich dieťaťa. Nemusia nutne vedieť presne povedať povolanie, ktoré od dieťaťa očakávajú, no pre ich odpovede je charakteristický postoj: „môže byť čím chce“</p> <p>2 body: Očakávania od budúcnosti dieťaťa sú dobré, no ihneď po vyslovení ambície jeden z rodičov, či obaja, vyslovujú obavy.</p> <p>0 bodov: Ambície dieťaťa a očakávania rodičov sa vôbec nezmenili, prípadne sa zhoršili. V takomto prípade musíme hlbšie analyzovať dôvody ich zmýšľania a preto je potrebné presne zachytiť ich postoje. Môže ísť napríklad o silné vnímanie diskriminácie, obavy o ekonomickú situáciu rodiny, alebo iné externé faktory.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Ako to môže dosiahnuť? 	<p>4 body: Rodičia jasne identifikujú, že pre budúcnosť ich dieťaťa je najdôležitejšie vzdelanie.</p> <p>2 body: Vzdelanie je pomenované ako jeden z faktorov.</p> <p>0 bodov: Rodičia neveria úlohe vzdelania, úspech v budúcnosti spájajú len s korupciou, rodinkárstvom, prípadne neúspech spájajú</p>

	<i>s diskrimináciou, zlou štartovacou pozíciou.</i>
<ul style="list-style-type: none"> <i>Aké máte od vášho dieťaťa z pohľadu vzdelania?</i> 	<p>4 body: <i>Odpoveď naznačuje, že rodičia sú pripravení maximalizovať potenciál dieťaťa a všetkými spôsobmi ho podporovať. Ak vyjadria obavy o ekonomickú situáciu, nejde o prekážku.</i></p> <p>2 body: <i>Rodičia vyjadrujú podporu len veľmi slabo a negatívne očakávania prevažujú.</i></p> <p>0 bodov: <i>Očakávania sú na úrovni dokončenej povinnej školskej dochádzky.</i></p>
2. Postoj rodiny k materskej škole	
<ul style="list-style-type: none"> <i>Mali by deti chodiť do materskej školy? Prečo áno/nie?</i> 	<p>4 body: <i>Hoci nepoužívajú odborný jazyk (socializácia, hygienické návyky, zaradenie sa do detského kolektívu, a pod.), rodičia vedia, že materská škola vytvára základ pre ďalšie vzdelávanie.</i></p> <p>2 body: <i>Odpoveď sa najviac podobá na „pre niektoré deti je to potrebné, pre moje nie“</i></p> <p>0 bodov: <i>Rodičia považujú predškolskú výchovu (a v horšom prípade vzdelanie všeobecne) za zbytočné.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> <i>Od koľkých rokov veku áno?</i> 	<p>4 body: <i>Čo najskôr, prípadne pred 5. rokom veku.</i></p> <p>2 body: <i>Rodičia považujú za dostatočný jeden predškolský rok. Nehodnotíme pritom dôvody.</i></p> <p>0 bodov: <i>Tak ako v predchádzajúcej otázke považujú predškolské vzdelávanie za zbytočné.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> <i>Máte u vášho dieťaťa nejaké obavy z materskej školy?</i> 	<p>4 body: <i>Dôvody, ktoré rodičia uvádzajú sú racionálne zdôvodňované a dá sa s nimi</i></p>

	<p><i>o nich diskutovať.</i></p> <p>2 body: Niektoré z uvedených dôvodov sú založené na predsudkoch a iracionalite.</p> <p>0 bodov: Rodičia uvádzajú iracionálne dôvody pre strach a obavy.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ako by ste chceli obavy zmierniť?</i> 	<p>4 body: Rodičia vedia o možnostiach znižovať obavy. Skutočnosť, že sú stále obavy prítomné, neznižuje kvalitu odpovede. Pripúšťame istú mieru osobnej citovej angažovanosti.</p> <p>2 body: Rodičia by chceli zmierniť obavy, ale nevedia príliš ako. (Např. účasť rodičov samotných na aktivitách predprimárneho vzdelávania).</p> <p>0 bodov: Rodičia inklinujú skôr k včasnému vzdaniu sa.</p>

Pri analýze bodového hodnotenia nejde primárne o celkové dosiahnuté skóre, ale o rozdiel v skóre medzi administráciou dotazníka pred a po osvetových aktivitách. Je teda možné, že niektoré rodiny budú mať celkové nízke skóre aj po intervencii, no dôležitejší bude pokrok medzi jednotlivými dotazníkmi, ktorý bude možné zhodnotiť rozdielom v skóre.

Príprava dieťaťa do materskej školy

Pokyny uvedené nižšie slúžia pre prípravu detí na nástup do materskej školy a sú teda aktivitami, ktoré by mali s deťmi robiť rodičia. Ide teda o návod pre osvetových pracovníkov, aby práve tieto aktivity s rodičmi robili.

- 1) Pokúste sa zahrať si s deťmi scénu na tému nových miest. Použite hračku, ktorá je prvý raz v novom prostredí a bojí sa. „Čo by mohla urobiť, aby sa nebála? Nájde si kamaráta a spolu sa budú báť menej.“
- 2) Ak sami máte obavy o vaše dieťa v materskej škole, nehovorte o nich pred dieťaťom!
- 3) Ak môžete, navštívte materskú školu dávno pred začatím školského roka. Ak materská škola organizuje deň otvorených dverí, určite ju navštívte. Ak materská škola dáva vopred k dispozícii rozvrh dňa, prejdite si ho s dieťaťom. Pokiaľ si môžeme materskú školu nafotiť, ukazujte spolu s dieťaťom fotky ich kamarátom, rodičom iných detí.
- 4) Pokiaľ je to možné, nájdite nových spolužiakov a spolužiačky vášho dieťaťa. Ak sa to dá, nechajte vaše deti sa spolu hrať a zvyknúť si na seba navzájom.
- 5) Hrajte sa s dieťaťom na materskú školu. Pre deti je dôležité sa takto naučiť ako konať v určitých situáciách v dovtedy neznámych úlohách.
- 6) Ak ste sami chodili do materskej školy, povedzte dieťaťu ako ste sa vy cítili a ako ste to neskôr zvládli a zvykli si. Podobne ak máte starších súrodencov či iných rodinných príslušníkov, nechajte ich rozprávať o svojich zážitkoch z materskej školy.
- 7) Namiesto odmietania strachu dieťaťa s tým strachom pracujte. Povedzte mu, že je v poriadku sa báť, lebo aj vy sa bojíte, keď idete do nového prostredia. Ale rýchlo si zvyknete a na strach potom úplne zabudnete. Je podstatné, aby ste pocitom svojho dieťaťa verili.
- 8) Ak je to možné, prečítajte dieťaťu príbeh o prvom dni v materskej škole/v škole.²⁹

²⁹ Inšpirované článkom: DENSMORE, A. *12 ways to help a child make the transition to kindergarten*. Harvard Medical School, Harvard Health Publications. 16 august 2013. <<http://www.health.harvard.edu/blog/12-ways-to-help-a-child-make-the-transition-to-kindergarten-201308166611>>

Podpora zo strany rodičov

*Ako môžu rodičia pomôcť vzdelávaniu ich dieťaťa?*³⁰ V rámci osvetu pracujte s rodičmi tak, aby ste ich naučili nasledovné pravidlá:

- 1) Vaša práca nekončí nástupom dieťaťa do materskej školy, práve naopak. **Učitelia chcú byť partnermi vo vzdelávaní vášho dieťaťa.** Informujte ich o tom, čo sa deje u vás doma, čo by mohlo mať vplyv na vzdelávanie. Povedzte im aj, ako sa mení správanie vášho dieťaťa doma na základe toho, čo sa učí v materskej škole.
- 2) Toto nie je tá istá materská škola, do ktorej chodili vaši starí rodičia. Je potrebné si uvedomiť, že **vzdelávanie v materskej škole sa uskutočňuje podľa nových trendov a sleduje vysoké štandardy kvality.** To, čo sa nám môže zdať ako hra, je pritom vzdelávací proces s jasnými pravidlami a výsledkami.
- 3) Čím viac sebakontroly vaše dieťa bude mať, tým úspešnejšie v škole bude. **Deti potrebujú cvičiť kedy a ako vyjadrovať pocity a potreby, a kedy konať impulzívne.** Učte ich tieto situácie zvládať čo najviac doma, ešte než si ich overia v materskej škole.
- 4) Urobte sa viditeľnými. **Chodte často do materskej školy, informujte sa o tom, čo tam deti robia, čomu sa venujú.** Rozprávajte sa o tom s dieťaťom doma. Spýtajte sa v materskej škole na možnosti dobrovoľníctva.
- 5) **Umožnite dieťaťu sa čo najviac hrať mimo materskej školy.** Hra je spôsobom učenia. Dieťa sa učí, ak sa aj hrá osamote i v malých skupinkách.
- 6) **Čítajte svojmu dieťaťu,** ideálne aj trikrát denne. Knihy rozvíjajú slovnú zásobu, učia dieťa počúvať, budujú lásku ku knihám a podporujú aj včasné budovanie gramotnosti. Keď čítate, rozprávajte sa následne s dieťaťom o čítanom texte. Hľadajte rýmy, trénujte melódiu vety.
- 7) **Pre dieťa je zásadné mať možnosť používať ceruzky, pastelky, farbičky a iné nástroje na písanie.** U dieťaťa sa takto rozvíja tvorivosť, ale zároveň sa dieťa učí rozvíjať jemnú motoriku a cvičí zručnosti potrebné pre rozvoj písania.

³⁰ Parafrázované z: SCHOLASTIC: *What Kindergarten Teachers Wish Parents Knew*. Dostupné na: <http://www.scholastic.com/parents/resources/article/what-to-expect-grade/what-kindergarten-teachers-wish-parents-knew>

- 8) Domáca úloha nie je len písanie, ale aj možnosť rozprávať, počúvať a podeliť sa o skúsenosti. Domácou úlohou môže byť napríklad prerozprávanie dňa v materskej škole.
Nenechajte deň vášho dieťaťa bez povšimnutia.
- 9) **Televízia a počítačové hry užívajú príliš veľa času, ktorý môže dieťa radšej využiť na hru.** Dieťa sa viac naučí, ak bude rozprávať, čítať alebo sa hrať s kamarátmi.
- 10) **Skúsenosť z prvej ruky je ďalším učiteľom vášho dieťaťa.** Zoberte ho do múzea, zoo, akvária, knižnice, parku, na umelecké vystúpenia, na rôzne geografické miesta ako hory, lesy. A robte to často.

Námety k nácviku efektívneho spôsobu komunikácie rodiča a dieťaťa v rámci demokratického výchovného modulu

A. Ako pomáhať deťom vyrovnať sa so svojimi pocitmi

Príklad neefektívnej komunikácie – popieranie pocitov	Ako efektívne vyriešiť situáciu?
<p>Dieťa: mami, som unavený!</p> <p>Rodič: To je nezmysel. Ved' si sa práve zobudil!</p> <p>Dieťa: (kričí). Ale ja som naozaj unavený!</p> <p>Rodič: Netáraj a obleč sa!</p> <p>Dieťa: plače a nechce sa obliekať.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozorne počúvajte! 2. Stotožnite sa s pocitmi dieťaťa slovami ...hm ,chápem, och... 3. Pomenujte pocity druhého. Napr. ...Takže ty si stále unavený, napriek tomu, že si práve vstal z postele... 4. Splňte ich pocity v predstavách. Napr. ...Určite by si si ešte chvíľu chcel oddýchnuť...

Simulácia č. 1 – stotožnite sa s pocitmi dieťaťa

Dieťa: Nieкто mi v škole ukradol peračník.

Rodič: Neefektívna komunikácia – výčitky:

Doplňte:

(Už zase? Koľkokrát som ti vravela, aby si si dávala pozor na tvoje veci a nenechávala ich len tak voľne položené na lavici?)

Efektívna komunikácia:

Doplňte:

(Hm. Teda.... Takéto slová pomôžu dieťaťu prísť na vlastné myšlienky a riešenia problému – Už viem! Odteraz, keď odidem z triedy si veci z lavice schovám do tašky!)

Simulácia č. 2³¹ – pomenujte pocity dieťaťa

Dieťa: Zomrela mi korytnačka.

Rodič: Neefektívna komunikácia – popieranie pocitov:

Doplňte:

(Neplač, bola to len korytnačka. Kúpime novú. Alebo – hádam nebudeš plakať kvôli korytnačke?)

Efektívna komunikácia:

Doplňte:

(Hm. To mi je ľúto. Ja viem, že to bolí, keď stratíš priateľa. Naozaj si sa o ňu poctivo starala....)

Poznámka: Môžeme akceptovať všetky pocity, ale niektoré musia zostať obmedzené. Napr. „Chápem, že si na svojho brata nahneváný, ale povedz mu to slovami, nie pästami!“

B. Ako dosiahnuť spoluprácu

Príklady neefektívnej komunikácie:	Ako dosiahnuť pozitívnu zmenu?
<ul style="list-style-type: none">• Si nezodpovedný! Nechal si tiecť vodu z kohútika! Chceš, aby nás vytopilo?• Ešte raz ťa uvidím čmárať po stene, tak ti jednu strelím!• Nikdy ťa nenapadne, aby si mi pomohla, však? <p>Zamyslime sa nad danými výroky. Je ťažké robiť veci, tak ako sa majú robiť, ak nám</p>	<p>1. Popíšte situáciu, ktorú vidíte, resp. problém + vyzvite dieťa k spoluúčasti na riešení.</p> <p>Príklad: „Voda z kohútika už takmer preteká cez okraj umývadla. Č s tým urobíš?“</p> <p>Je ľahšie zamerať sa na daný problém, ak vám ho niekto popíše. Ak dospelý problém</p>

³¹ FABER, A. – MAZLISH, E. 2012. Ako hovoriť, aby nás deti počúvali [How to Talk So Kids Will Listen], Bratislava : Computer Press. 2012.

<p>rodič pripomína, aký sme neschopní!</p>	<p>popíšu, dajú dieťaťu príležitosť, aby samé navrhlo riešenie. Toto je kľúčový krok celého postupu a kto sa ho naučí používať, bude prekvapený nad pozitívnou odozvou druhej strany. Tu nehovoríme na dieťa, ale s dieťaťom.</p> <p>Príklad:</p> <p>„Hodinky sú zničené. Čo teraz navrhuješ?“ Alebo „Tak teraz sme si už povedali, čo sa medzi vami stalo. Čo by vám pomohlo, aby ste sa opäť udobrili?“³²</p> <p>2. Poskytnite informáciu, ktorá vedie k náprave problému</p> <p>Keď deťom poskytneme informáciu, obyčajne samé vydedukujú, čo majú urobiť.</p> <p>Príklad:</p> <p>„Po stene sa nečmára, na to máš papier.“ Alebo „Veľmi by mi pomohlo, keby bolo v izbe upratané.“</p> <p>3. Ak nenastane očakávaná reakcia, povedzte to jedným slovom</p> <p>Deti nemajú radi dlhé lamentovanie a mentorovanie typu – príklad: „Kolkokrát som vám hovorila, že si máte upratať izbu a vy ešte k tomu skáčete po posteliach! Ja sa u vás zbláznim! Nebudem vám robiť slúžku!“</p> <p>Príklad:</p> <p>„Deti, poriadok!“</p> <p>4. Opíšte svoje pocity – JA výrok</p> <p>Miesto podceňovania dieťaťa</p>
--	---

³² KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

	<p>a poukazovania na jeho zlé vlastnosti, resp. na to, čo dieťa nerobí správne, hovorte o svojich pocitoch.</p> <p>Príklad:</p> <p>„Naozaj sa hnevám, že som musel čakať. Chcel by som, aby sa naše dohody dodržiavali alebo aby sme si aspoň zavolali, že nestíhame.³³ Alebo „Keď si do desiatej hodiny neprišla, mala som o teba poriadny strach.“</p>
--	---

JA – výroky pomáhajú obidvom stranám len vtedy, keď ich nie je príliš mnoho a keď je dávka emócií, ktorú takto vyjadrujeme, pre druhú stranu znesiteľná. Väčšina ľudí dokáže empatiu použiť len vtedy, keď sú relatívne v pokoji. Pokiaľ sme v emóciách, zásadne používajme JA – výroky. Niekedy je lepšie veci neriešiť hneď, čo ale neznamená, že nechceme situáciu riešiť, len riešenie odložíme.

„Teraz som tak nahnevaná, že už radšej nebudem nič hovoriť! Až sa upokojím, pokúsime sa nájsť nejaké riešenia.“

Alebo „Som v stave, kedy by som mohla povedať niečo, čo by ma mrzelo. Pohovoríme si o tom večer.“

Cvičenie – aplikácia metódy pre spoluprácu

Situácia: Vojdete do izby a zistíte, že vaše dieťa skáče po posteli a celá izba je hore nohami, aj keď mu každý deň hovoríte, že si má upratať.

Tu napíšte typickú reakciu, ktorá ani jednému z vás nepomôže:

Doplňte:

Tu napíšte, ako budete reagovať na situáciu s použitím metód:

Opíšte situáciu, ktorú vidíte:

³³ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

Doplňte:

Poskytnite informácie:

Doplňte:

Povedzte to slovom:

Doplňte:

Hovorte o svojich pocitoch:

Doplňte:

c. Ako pokarhať a netrestať

<u>Neefektívna komunikácia:</u>	<u>Ako efektívne riešiť problém:</u>
<ul style="list-style-type: none">• No počkaj! Poviem otcovi, ako sa správaš a ten ti ukáže!• Si zlý! Nevieš sa chovať! Dnes máš zakázanú telku!• A neprestaneš vyvádzať, strelím ti jednu! <p>Málokedy sa rodičovi podarí napraviť daný stav a správanie dieťaťa len pomocou vyhrážok. Väčšinou prichádzajú aj fyzické tresty. Naozaj si však dieťa uvedomí, že jeho správanie nie je vhodné? Alebo sa začne správať lepšie len zo strachu? Vo väčšine prípadov sa nevhodné správanie bude opakovať stále dookola, alebo najmä vtedy, keď dieťa nebude v prítomnosti rodiča.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. <i>Dajte najavo svoje pocity tak, aby ste nenapadli osobnosť dieťaťa – JA výrok.</i> Príklad: „Nepáči sa mi, ako sa správaš.“ „Veľmi ma nahnevalo, keď som uvidela moju novú blúzku hodenú na dlážku.“2. <i>Uvedte svoje očakávania.</i> Príklad: „Očakávam, že keď si niekto niečo požičia, tak to vráti v dobrom stave.“ „Očakávam, že sa začneš správať slušne.“ „Očakávam, že sa teraz budeš podieľať na úhrade škody.“ „Budem rada, keď mi do konca vyučovania prídete povedať, ako ste sa dohodli.“3. <i>Ukážte dieťaťu, akú danú vec napraviť.</i> Príklad:

	<p>„Táto blúzka potrebuje vyprať.“</p> <p>„Môžeš si sadnúť vedľa mňa a porozprávame sa, aký si mal deň.“</p> <p><i>4. Dajte mu na výber.</i></p> <p>Príklad:</p> <p>„V obchode sa nebehá! Vyber si, buď si sadneš do vozíka, alebo pôjdeš pomaly vedľa neho.“</p> <p>Alebo „Môžeš si požičiavať moje veci, ale s podmienkou, že ich vrátiš v pôvodnom stave na miesto. V opačnom prípade si požičiavať nebudeš.“</p> <p>Alebo „Prispeješ si na tie hodinky z vreckového a kúpime ich hneď, alebo počkáš do Vianoc?“</p> <p>Alebo „Dohovoríte sa už sami, alebo chcete, aby som bola pri tom?“</p> <p>„Môžeš sa hrať s ostatnými deťmi a dodržiavať dohodnuté pravidlá alebo byť radšej sama v izbe. Čo si vyberieš?“</p> <p>„Môžeš si požičiavať moje CDčka, ale ich aj dávať do obalu a vracat' naspäť na miesto. Alebo ich budem musieť zamknúť.“³⁴</p> <p><i>5. Konajte!</i></p> <p>V prípade, že vaše očakávania neboli splnené, dieťa sa musí naučiť byť si vedomé následkov svojho konania. Nejde o trest a už vôbec nie o fyzický trest. Jednoducho splňte to, čo ste sľúbili, keď ste mu dali na výber.</p>
--	--

³⁴ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

	<p>Príklad:</p> <p>„Opäť som našla moje veci pohodené u teba v izbe. Už si nebudeš požičiavať.“</p> <p>Keď bude dieťa opäť s vami niekde ísť, kde sa predtým nesprávalo dobre – „Nie, dnes so mnou nepôjdeš. Minule si nesplnil moju podmienku a behal si po obchode.“</p> <p><i>6. Riešenie problému.</i></p> <p>Základnou stratégiou je vracať problém k dieťaťu – „Čo s tým urobíš? Čo navrhuješ? Ako to budeme riešiť? Do večera by som chcel počuť tvoje návrhy, ako to dať do poriadku. Chceš mi to povedať alebo napísať?“ Keď sa to naučíme, deti si na tento spôsob riešenia zvyknú. Základom je teda hľadať riešenie, ktoré by ďalej nezhoršovalo situáciu alebo ktorým chránime seba a svoje oprávnené potreby a záujmy.</p> <p>Príklad:</p> <p>„O týždeň sa môžeme porozprávať, či si opäť môžeš požičiavať moje CDčka.“</p> <p>„Ak si budeš myslieť, že sa s bratom dohovoriš bez kopania a nadávania, môžeš sa samozrejme zasa vrátiť.“</p> <p>„Keď si budeš istý, že budeš dodržiavať naše pravidlá, môžeš prísť sa opäť sa zapojiť do hry. Je to na tebe.“</p>
--	--

Pri riešení situácií je dôležité dbať na to, aby sme nehľadali porazeného alebo víťaza. V partnerskom vzťahu a komunikácii nám ide o to, aby sme si vytvárali pozitívne vzťahy aj napriek niekoľkým konfliktom či inak vyhroteným situáciám. Partnerstvo je aj o dávaní šanci.

Rovnako aj nedokonalá náprava má väčší výchovný účinok ako trest. Učí nás preberať zodpovednosť a znášať následky za svoje správanie a rozhodnutia.

Prípadová štúdia Nehraj sa s loptou v kuchyni!

Príklad efektívnej komunikácie:

Šesť ročný Martin sa hrá s loptou v kuchyni.

Mama: „Vieš Martin, kuchyňa je malá a lopta práve preletela nebezpečne blízko môjho hrnčeka s kávou. Už sa naozaj teším, že si k nej na chvíľu sadnem. Môžeš robiť niečo pokojnejšie a zostať tu alebo sa ísť hrať s loptou na dvor.“

Martin: „Ja dám pozor.“

Po chvíli je rozbitý hrnček a vyliala káva.

Mama: „Teraz som už ale naozaj nahnevaná. Namiesto chvíľky oddychu ďalšia práca! Sama to ale rozhodne ukladať nebudem. Obrus potrebuje rýchlo opraviť. A hrnček je na tri kusy, bol môj obľúbený. Tak čo ty na to? Čo si vezmeš na starosť?“³⁵

Martin zobral obrus a odniesol ho do kuchyne. Pokúsil sa ho vyprať, ale veľmi sa mu nedarí.

Mama zatiaľ utrela podlahu a šla pomôcť Martinovi s obrusom. Je jej vlastne vďačný, že sa už tak nehnevá a pomáha mu s obrusom. Veľkoryso sa jej ponúkne, že zlepi hrnček, čo ale nie je jednoduché a po zlepení z neho tečie voda. Chce hrnček vyhodiť, ale mama ho zarazí:

„Nie, nie, ten si tu necháme. Mala som ho rada a dal si si námahu s lepením. Tiež nám bude niečo pripomínať.“

Asi za dva dni sa situácia opakuje.

Mama: „Martin, kuchyňa nie je to správne miesto na hru s loptou. Môžeš ísť von alebo robiť niečo iné.“

Martin berie loptu a odchádza pred dom.³⁶

³⁵ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

³⁶ KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: 2008.

Námety aktivít k príprave na vstup do materskej školy

Tak ako proces humanizácie ovplyvňuje nároky na zmenu výchovného štýlu rodičov, tak je nutné zapracovať zmeny v chápaní dieťaťa do výchovno-vzdelávacieho procesu. Dieťa sa musí stať aktívnym subjektom edukačnej činnosti, pričom učiteľ sa mení z autoritatívneho na sprievodcu, ktorý vedie dieťa na jeho samostatnej ceste k poznávaniu sveta. Ak máme pripraviť na tento svet ľudí, ktorí vyrastú v úspešných a zodpovedných jedincov, potom i my, rodičia aj škola, musíme u detí rozvíjať nielen intelekt, ale najmä ich sociálno-emocionálne kompetencie, ich identitu a prosociálnosť. Je nevyhnutné, aby sa rodičia podieľali na týchto aktivitách spoločne s deťmi, čo v značnej miere ovplyvní ich pohľad na dieťa a výchovu v rodinnom prostredí. Len tak vychováme novú generáciu cieľavedomých, vytrvalých a empatických ľudí. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko aktivít s deťmi so spoluúčasťou rodičov.³⁷

Oblasť 1 – utváranie pozitívneho vzťahu k sebe

Názov: Strom priateľstva

Cieľ: prejavovať v hrách, činnostiach primeranú dôveru vo vlastné schopnosti

Pomôcky: baliaci papier, karičky s obrázkami

Postup: Na baliaci papier nakreslíme strom. Deti si vyberajú rôzne kartičky s obrázkami, ktoré charakterizujú nejaký dobrý skutok, činnosť, vlastnosť, ktorú by chceli mať.

Symboly: Hračka – požičiam ju kamarátovi

Farbička – nakreslím obrázok kamarátovi

Ústa – nebudem vykrikovať

Ruka – pomôžem kamarátovi

S deťmi vymýšľame ďalšie symboly.

Názov: Ako sme rástli

Cieľ: schopnosť prijať uznanie od iných

Pomôcky: vlastné fotografie

Postup: Deti si prinesú vlastné fotografie zo svojho života. Rozprávame sa s nimi ako rástli, ako sa menili. Je vhodné, ak aktivitu robíme s rodičmi, ktorí rozprávajú o svojich deťoch. Môžeme s deťmi a ich rodičmi vytvoriť svoj vlastný fotoalbum.

³⁷ Viac v: MIŇOVÁ, M. A KOL: Prosociálna výchova v materskej škole. Rokus. 2002.

Oblasť 2 – utváranie pozitívnych vzťahov s druhými

Názov: Deň poďakovaní a prosieb

Cieľ: vedieť iným poďakovať za niečo

Pomôcky: žiadne

Postup: V spoločnej aktivite s rodičmi, deti ďakujú svojim kamarátom – ďakujem ti, že si mi požičal hračku, resp. želania, - želám si, aby si sa so mnou zajtra hral (napr. rodičovi.)

Názov: Čarovné zrkadlo

Cieľ: rozlišovať obsah verbálnej a neverbálnej komunikácie, citové rozpoloženie druhých ľudí

Pomôcky: žiadne

Postup: Učiteľ/ka vyzve dvojicu detí, aby sa postavili čelom k sebe. Jeden povie – zrkadielko, zrkadielko, povedz ako sa cítim? Potom predvedie mimikou a pohybom celého tela citový stav, napr. plač, smiech, zlosť, smútok, bolesť a i. Kamarát povie – ty si smutný, šťastný a pod.

Názov: Moja rodina

Cieľ: prejavovať schopnosť začať, zotrvať v rozhovore a ukončiť rozhovor

Pomôcky: fotografie rodiny

Postup: V spoločnej aktivite s rodičmi, diskutujeme o veľkosti rodiny, počte bratov, sestier, vekových rozdieloch, vlastnostiach členov rodiny. Hovoríme o tom, ako každý člen domácnosti môže prispieť rodine. Pokúšame sa ukázať deťom a rodičom, že samotné deti môžu prispieť k blahu svojej rodiny.

Oblasť 3 – komunikácia citov a empatia

Názov: Kto stojí za chrbtom?

Cieľ: schopnosť vcítienia sa

Pomôcky: stoličky

Postup: sedíme v kruhu na stoličkách. Nikto nesmie hovoriť. Ukážeme na jedno dieťa a to si položí hlavu na kolená a zatvorí si oči. Ukážeme na druhé dieťa, to sa postaví za chrbát toho ktoré sa nedíva a opýta sa: kto ti stojí za chrbtom? – Dieťa môže zmeniť hlas. Druhé dieťa háda. Vystriedajú sa všetky deti.

Názov: Meditácia

Cieľ: vyjadrovať svoje pocity pohybom – hudbou, výtvarným prejavom

Pomôcky: magnetofón, farby, štetce

Postup: Deti vyjadrujú pohybom, alebo výtvarne, čím by chceli byť, keď sú šťastní, s kým by sa najradšej hrali, ako by vyzerali, ako by sa pohybovali, aké farby by použili a pod.

Oblasť 4 – nenásilné a asertívne správanie

Ako by si riešil/a konflikt?

- Kamaráti sa nevedia dohodnúť na hračke, ani jeden nechce hračku pustiť a začínajú si fyzicky ubližovať
- Kamarátka doniesla krásnu bábiku a chceš sa s ňou pohrať (je vhodné, aby túto scénu robil chlapec)
- Nehovorila si pravdu a mrzí ťa to, ale bojíš sa priznať. Mama však zistí, že si klamala. Ako sa zachováš?
- Nepáči sa ti hra, ktorú sa ostatní hrajú, nechceš sa hrať, ako to povieš?
- Nerozumieš novej hre, ale chceš sa zapojiť. Ako to urobíš?

Základom každej scény je vyjadriť svoje pocity celou vetou, úprimne s použitím Ja – výroku. Nepáči sa mi to... používať slová prosím, ľutujem a pod.

Názov: Zlepení dohromady

Cieľ: vedieť - naučiť sa prehrávať

Pomôcky: magnetofón

Postup: rozdeliť deti do dvojíc. Poprosiť ich, aby prestierali, že majú lepkavé telo. Čo by sa stalo, keby sa určitými časťami k sebe prilepili? Pustíme hudbu. Dospelý/ rodič určuje, ktorými časťami tela sa deti budú dotýkať. Po niekoľkých takýchto pokynoch, si deti vymenia partnera. Vysvetliť deťom, aby sa vzájomne dotýkali veľmi jemne. O úspechoch a neúspechoch diskutovať.

Oblasť 5 - ochota podeliť sa, pomáhať druhým

Názov: Čísla, tvary, písmená

Cieľ: rozvíjať schopnosť dohodnúť sa o spoločnej činnosti

Pomôcky: žiadne

Postup: deti požiadame, aby sa pokúsili svojimi telami vytvoriť kruh, písmeno, alebo číslicu.

Názov: Molekuly

Cieľ: správať sa prívetivo pri spoločnej činnosti

Pomôcky: žiadne

Postup: deti chodia voľne po priestore. Keď povieme číslo, deti sa pochyťajú v takom počte, aké číslo povieme. Pustia sa a hra pokračuje.

Názov: Kreslenie tela

Cieľ: pochopiť, že vzájomnou spoluprácou rýchlejšie dosiahneme cieľ, schopnosť oceniť druhého a schopnosť vyjadrovať svoje pocity

Pomôcky: veľký baliaci papier, fixy, pastelky, farby

Postup: Obkreslíme jedno dieťa na baliaci papier (napr. také, čo má narodeniny.) Ostatné deti dokreslia všetky chýbajúce časti tela a napíšu na papier, prečo čo majú radi, čo si na ňom vážia, čo sa im páči. Rodičia im pomáhajú iba písať, nechávajú však na deti obsah odkazu. Neradia im, nementorujú, len ticho spolupracujú.

Námety k rodovo citlivej výchove rodičov

Všeobecné princípy práce so skupinou

Je potrebné voliť aktivity s ohľadom na charakter triedy/skupiny, venovať sa radšej pozitívnym príkladom nestereotypného správania, než zdôrazňovať ich hrozby, vyvarovať sa označenia rodovo stereotypného správania ako jednoznačne zlého, skôr ponúkať alternatívy, otvárať nové možnosti. Za každých okolností je však nevyhnutný rešpektujúci prístup k výpovediam detí, rovnako ako i k výpovediam matiek a strániaci postoj (veriť a nepripúšťať vinu dieťaťa/ženy, v prípade, že má skúsenosť s násilím, alebo diskrimináciou).

Pre podporu súdržnosti detí, priateľskej a rešpektujúcej atmosféry je dôležité uprednostnenie kooperatívnych aktivít a spôsobov práce pred konkurenčnými (súťažnými).

Všetky aktivity, ktoré ponúkame, predstavujú iba motiváciu pre reflexiu vlastnej rodovej roly. Sú určené pre rodičov alebo skupinu mladých mužov a žien. Rodové stereotypy najmä v rómskych komunitách sú hlboko zakorenené a majú nesmierne negatívny dopad na výchovu detí v komunitách, zvýšenú mieru akceptácie násilia na ženách a vo všeobecnosti na dopad na životy dievčat a žien v komunitách. Je dôležité, aby aktivity boli vždy zakončené diskusiou. Ak hrozí možnosť, že na diskusiu "nezvýši čas", radšej aktivitu ani nezačínáme. Diskusia je ťažiskovou časťou každej aktivity. Lektori a lektorky si môžu vybrať niektoré z ponúkaných námetov na aktivity.

Riziká a ako sa im vyhnúť:

1. "Nálepkovanie"

Deti a mladí ľudia vždy veľmi ťažko prežívajú, ak sú označení a označení za tých, ktorých život nie je v poriadku. Pri aktivitách, ktorých cieľom je reflexia vlastnej rodovej roly takéto nebezpečenstvo hrozí veľmi intenzívne. Preto je dôležité mu predísť. Možné spôsoby, ako sa vyvarovať nálepkovania, je nehodnotiť vyjadrenia rodičov. Naším cieľom nie je poukázať na to, že spôsob života, ktorý ľudia a ich blízky žijú je zlý. Chceme ponúkať nové možnosti, umožniť zamyslenie sa nad tým, čo naozaj chceme a čo sa od nás očakáva. Je preto vhodné ľudí radšej pochváliť za ich snahu, otvorenosť, prípadne poďakovať za aktivitu, ale vyvarovať sa hodnotenia obsahu toho, o čom hovorili.

2. Viktimizácia

Mnohé zážitky môžu byť pre ľudí bolestné, alebo sa im ťažko hovorí o vlastnom živote a rodine. Preto radšej volíme taký spôsob práce, pri ktorom pracujú s príkladmi, modelmi

(historické osobnosti, príklady z učebníc, médií, vymyslené postavy a pod.), ale nehovoria o sebe a svojich blízkych. Vyhneme sa tak zraňovaniu opätovným prežívaním traumatickeho zážitku, alebo označenia ľudí a ich blízkych za stereotypných, "zlých".

Ak sa stane, že človek prejaví záujem o vašu pomoc, alebo sa s vami podelí o svoje traumatizujúce zážitky, je potrebné vyjadriť jej podporu, dôveru a s jeho alebo jej vedomím ponúknuť pomoc.

3. Fixácia rodového stereotypu

Väčšina aktivít zameraných na reflexiu rodovej roly a rodového stereotypu vyžaduje od ľudí, aby pred tým, ako o rodovom stereotypu uvažujú, ho vlastnými slovami artikulovali. To môže mať za následok potvrdenie rodového stereotypu, namiesto uvoľnenia jeho hraníc. Je preto nevyhnutné každú aktivitu ukončiť diskusiou, ktorá je venovaná aj hľadaniu alternatív. Je užitočné, ak ľudí upozorníme na to, že problém rodových stereotypov je aj obsahom ľudskoprávných dokumentov. Pripomenutie toho, že podľa Dohovoru o právach dieťaťa má každý a každá právo na rozvoj svojich záujmov a schopností bez ohľadu na to, či je žena, alebo muž, poskytne ľuďom argument ako možnosť brániť sa pred nátlakom, ktorý by mohol mať za následok obmedzenie slobodného rozvoja osobnosti dieťaťa.

Aj pripomenutie Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, hlavne jeho článku 5 a 10 umožní mužom a ženám požadovať rovný prístup v živote. V konečnom dôsledku tak podporíme aj rozvoj právneho vedomia rodičov.

4. Ak sa aktivita nepodarí tak, ako ste očakávali?

Úspech akejkoľvek aktivity, ktorú na stretnutí s rodičmi robíme, je závislý od viacerých faktorov: vhodnosť prostredia, výber aktivity, charakter a klíma v skupine, ochota rodičov komunikovať, miera podpory zo strany druhých rodičov, vzťah k lektorovi, alebo lektorke, celkový kontext ... Môže sa preto stať, že napriek našej najlepšej snahe sa aktivita "nepodarí" tak, ako sme očakávali. Všetky aktivity, ktoré uvádzame, majú ťažisko v záverečnej diskusii. Aktivita je inšpiráciou a motiváciou následnej diskusie a mala by umožňovať reflexiu stereotypov ako spoločenských konštruktov. Bez ohľadu na to, aký je výsledok z aktivity, už samotný fakt, že sa rodičia nad uvedenými vecami zamýšľali, otvára priestor pre diskusiu. Veľmi stereotypné postoje, rovnako ako veľmi netradičné, môžu byť východiskom pre diskusiu.

Veľmi dôležitá je otvorenosť a rešpektujúci prístup.

5. Niečo o jazyku

Najmocnejší nástroj, v ktorom sú rodové stereotypy vyjadrené a ktorý ich vždy nanovo potvrdzuje, je jazyk. Preto by sme mali vždy citlivo zohľadňovať vo všetkých našich vyjadreniach rod. Slovenský jazyk rozlišuje mužský aj ženský rod, stačí ich dôsledne využívať. Ak používame tzv. neutrálne maskulínium, potvrdzujeme rodové stereotypy. Ak hovoríme o významných osobnostiach, je dobré zdôrazniť, že významnými osobnosťami sú ženy aj muži. Hovoríme o spisovateľkách a spisovateľoch, politikoch a političkách, panovníkoch a panovníčkach, vedcoch a vedkyňach, ... potvrdzujeme tak aj pre ženy je miesto v spoločnosti. Ak hovoríme o domácich prácach, je dobré pripomenúť, že rovnako muž aj žena sa na nich môžu podieľať, ak hovoríme o starostlivosti o deti, je dobré zdôrazniť, že muži, rovnako, ako ženy, môžu vykonávať túto činnosť. Okrem otvárania možností, dosiahneme aj reflexiu spoločenských nerovností medzi ženami a mužmi, rodovej segregácie v zamestnaní a pod.

Väčšina učebníc, s ktorými deti na hodinách pracujú, využíva rodovo stereotypný jazyk. Takýto materiál je veľmi dobre použiteľný ako východisko na diskusiu o rodových stereotypoch a rodovej slepote v jazyku.

6. Ako sa chrániť

Aj my, lektori a lektorky, rovnako ako rodičia, s ktorými pracujeme, sme rodovo stereotypne socializované a socializovaní. Aj pre nás môže byť reflexia vlastnej rodovej roly síce obohacujúca, ale aj zložitá, konfliktná a možno zraňujúca. Je preto dôležité, aby pred tým, než sa na túto úlohu podujmeme spolu s rodičmi, sme sa pokúsili o vlastnú reflexiu. Najprv sa musíme vyrovnáť s vlastnou rodovou identitou, s výhodami a obmedzeniami, ktoré so sebou prináša, aby sme mohli úspešne zvládnuť takúto prácu s deťmi. Nasledujúce aktivity sú určené rodičov, resp. pre skupinu mladých mužov a žien.

Aktivita 1: Falošné rozdiely

Cieľ: Poukázať na to, že zdôrazňovanie rozdielov medzi mužmi a ženami/ dievčatami , chlapcami je nebezpečné a môže viesť k vytváraniu bariér, nevychádza z biologických rozdielov, ale z rozdielov, ktoré sú spôsobené socializáciou a kultúrou.

Čas: 45 min aj s diskusiou (najdôležitejšia časť aktivity je diskusia. V prípade, že nemáme čas na dostatočnú diskusiu, aktivitu nerealizujeme)

Pomôcky: Papier a písacie potreby pre všetkých

Kľúčové slová: Rodové stereotypy, vlastnosti, bariéry

Poprosíme mužov a ženy/dievčatá a chlapcov, aby napísali na papier vždy po tri vlastnosti ku každému zadaniu: (zadanie upravíme podľa toho, či pracujeme s rodičmi - muž, žena, alebo mladými ľuďmi – dievča, chlapec.

Tri vlastnosti, ktoré sú SPOLOČNÉ pre mužov a ženy

Tri vlastnosti, ktoré sú VÝLUČNE MUŽSKÉ (ktoré žiadna žena nemá)

Tri vlastnosti, ktoré sú VÝLUČNE ŽENSKÉ (ktoré žiaden muž nemá)

Dôležité je obmedzenie času – povedzme 15 min.

Po uplynutí času zozbierame papiere (dôležité je, aby muži a ženy/ dievčatá, chlapci nemuseli verejne priznávať svoje texty, zachovanie anonymity umožní otvorenejšiu diskusiu). Diskusia nasleduje po ukončení aktivity. V ideálnom prípade by sa v druhom a treťom zadaní nemali objaviť žiadne vlastnosti. Určite však budú mať problémy nejaké naformulovať. Neexistuje žiadna výlučne mužská/chlapčenská vlastnosť – ktorú žiadna žena/dievča na svete nemá, ani výlučne ženská/dievčenská vlastnosť, ktorú žiaden muž/chlapec na svete nemá. Je možné, že sa niektoré vlastnosti objavia ako výlučne mužské, alebo výlučne ženské, lebo ľudia môžu mať pocit, že ak „nevyplnia“ všetky zadania, „nevedia správnu odpoveď“. V takom prípade dávame pozor na to, aby sme nikoho nezosmiešňovali, alebo „nehadzovali“, ale vlastnosti uvedené v druhom a treťom zadaní spochybňujeme. Je treba si uvedomiť, že pri tomto cvičení môžeme veľmi dobre využiť aj „nesprávnu“ odpoveď, lebo vytvára veľmi dobrý priestor pre diskusiu.

Diskusie je ťažiskovou časťou aktivity. Mala by byť zameraná na odmietnutie „neprekročiteľnej“ hranice medzi mužskosťou a ženskosťou, ktoré môžu vytvárať bariéry v seba uplatnení a v seba rozvoji chlapcov a dievčat. Môžeme sa s rodičmi porozprávať o ich osobných skúsenostiach so situáciou, keď chceli robiť niečo, čo sa na dievča - ženu alebo na muža - chlapca nepatrí a reakciami okolia. Zdôrazníme, že podľa Dohovoru o právach dieťaťa, ako i podľa Antidiskriminačného zákona má každý/á právo na rozvoj svojich schopností a záujmov bez ohľadu na to, či je mužom alebo ženou.

Otázky do diskusie:

- Prečo sú niektorí ľudia presvedčení o nemožnosti podobností medzi mužmi a ženami (chlapcami a dievčatami)?

- Existujú vo vašej okolí dvaja veľmi rozdielni muži a dve veľmi rozdielne ženy? Sú väčšie rozdiely medzi jednotlivými ľuďmi, alebo iba medzi mužmi a ženami?³⁸

Aktivita 2: J ana a J án

Cieľ: Poukázať na to, že rovnosť žien a mužov v zamestnaní je iba zdanlivá. (poukázať na to, ako často sa za formálnou rovnosťou môže skrývať reálna nerovnosť).

Čas: 45 minút aj s diskusiou

Pomôcky: Písacie potreby a papier pre všetkých, tabuľa

Kľúčové slová: rodový stereotyp, sklenený strop, (ne)rovnosť, diskriminácia

Rozdelíme mužov a ženy/ dievčatá a chlapcov na dve skupiny (v prípade, že pracujeme s väčšou skupinou, tak na štyri). Jednej (dvom) dáme papier s popisom charakteristiky osoby:

Ján práve ukončil ako najúspešnejší z ročníka svoje štúdium na zdravotníckej škole. Druhá (druhé dve) skupina dostane papier s charakteristikou:

Jana práve ukončila ako najúspešnejšia z ročníka svoje štúdium na zdravotníckej škole.

Poprosíme všetkých, aby doplnili charakteristiky a vývin kariéry osôb, ktoré majú uvedené na svojich papieroch. Skupiny vzájomne nevedia o tom, kto akú osobu charakterizuje. V prípade potreby ich označujeme len ako osoba J. Po ukončení práce vpíšeme charakteristiky osôb do dvoch stĺpcov na tabuli: J1 a J2. Po poukázaní na rozdiely oznámime všetkým, že popisovali muža a ženu s tými istými charakteristikami. Jediným rozdielom bolo to, že sa jednalo o muža a ženu. Ťažisková zložka aktivity je diskusia. Bez možnosti dôslednej diskusie aktivitu nerealizujeme.

Diskusia: Sústredíme sa na prediskutovanie limitov v profesionálnom postupe, ktoré sa odvíjajú od rodu. Snažíme sa poukázať na to, že hoci podľa zákona majú muži a ženy rovnakú možnosť zúčastňovať sa profesionálneho života, predsudky, ktoré súvisia s vnímaním žien, ako menej schopných sa presadiť, alebo viesť kolektív, prispievajú k vzniku „skleneného stropu“, diskriminácii žien v zamestnaní, ako aj v oceňovaní za prácu. Môžeme sa porozprávať o nerovnosti v odmeňovaní mužov a žien v porovnateľných a rovnakých profesiách a pod.

³⁸ BOSÁ, M., MINAROVÍČOVÁ, K. 2005 (doplnené vydanie 2006) Rodovo citlivá výchova (. ...Keď sa stereotypy stanú viditeľnými, stratia svoju moc...) Bratislava : EsFem. bez ISBN, 87 s., bez ISBN (dostupné aj [online] na: [http://www.esfem.sk/subory/rodvychova-texty/kedsastereotypstanuviditelnyimi_\(3\).pdf](http://www.esfem.sk/subory/rodvychova-texty/kedsastereotypstanuviditelnyimi_(3).pdf))

Poznámka: Možné informovať ich o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, o antidiskriminačnej legislatíve, pozri: www.esfem.sk, časť „na stiahnutie“, časť „ľudské práva žien“...)

Otázky do diskusie:

- Je podľa vás spravodlivé, že Jana, hoci bola rovnako dobrá ako Ján má podľa mnohých ľudí dostávať nižší plat a robiť „menej spoločensky ocenenú“ prácu?
- Prečo na základe príslušnosti k pohlaviu sa od nás očakáva rozdielne správanie a práca, hoci sme rovnako nadaní a veľmi podobní?
- Aké zamestnanie by ste si chceli vybrať vy?
- Ako by bolo možné dosiahnuť rovné ohodnotenie práce žien a mužov?
- Čo by ste v prípade Jany urobili vy?
- Aké možnosti majú ženy na presadenie svojich práv?

Aktivita 3: Hra so slovami

Cieľ: Poukázať na skrytú nerovnosť medzi ženami a mužmi v zamestnaní zapríčinenú rodovo stereotypným vnímaním pozície žien a mužov v spoločnosti.

Čas: 45 min aj s diskusiou

Pomôcky: Tabuľa

Kľúčové slová: skrytá nerovnosť, rodový stereotyp, sklenený strop Poprosíme rodičov, aby na základe brainstormingu popisovali ľudí, ktorých im evokujú slová. Poprosíme ich o to, ako vyzerajú, v akom prostredí pracujú, čo je náplňou ich práce, aký majú životný štýl ... Slová neuvedieme na tabuľu vopred, ale vždy pridáme novú dvojicu až potom, ako sa muži a ženy vyjadria k predchádzajúcej (umožníme im tak vyjadriť skutočne „to, čo im prvé napadne“). Nie je prekážkou ani to, ak rodičov už vopred upozorníme na to, že ich úlohou je všímať si, ako je už v jazyku zakotvený nerovný status mužov a žien aj v rovnakom zamestnaní:

Kuchár - kuchárka

Sekretár – sekretárka

Kaderník – kaderníčka

Vojak – vojačka

Lekár – lekárka

Vedec – vedkyňa

Učiteľ – učiteľka

Politik – politička

V kratšej verzii cvičenia (10-minútovke) stačí, ak rodičom predvedieme rozdiel vo vnímaní mužskej a ženskej pozície v dvoch pároch zamestnania: kuchár-kuchárka a sekretár-

sekretárka.

Poprosíme ich, aby si predstavili, ako vyzerajú, čo robia, koľko zarábajú atď.

Diskusia: Sústredíme sa na to, aby si rodičia uvedomili, ako je skrytá nerovnosť medzi ženami a mužmi reálna, ako je ukotvená už v jazyku. Môžeme poprosiť dievčatá a chlapcov, aby uviedli výhody a nevýhody toho, ak je človek v dnešnej spoločnosti mužom a ženou. U každého rodu zvlášť.

Otázky do diskusie:

- Ako vám napadli práve tie asociácie, ktoré vám napadli – Odkiaľ sa vzali? Čo je ich príčinou?
- Aké nerovnosti, alebo znevýhodnenia ste si ešte všimli v jazyku (vtipy, poznámky, ... o ženách)?
- Aké výhody, alebo nevýhody môžu vychádzať z toho, že je niekto mužom, alebo ženou? (POZOR! Snažíme sa nepodporovať stereotypné vnímanie, ale zdôraznime, že výhody, alebo nevýhody nevychádzajú z toho, či je niekto mužom, alebo ženou, ale z toho, ako mužov a ženy vníma spoločnosť.)
- Dá sa s jazykom pracovať tak, aby nikomu neublížoval?³⁹

Aktivita 4: Prepáčte, mám otázku...

Cieľ: Preskúmať vnímanie rodových stereotypov v komunite

Čas: 2 - 3 hodiny: zber údajov, následné vypočutie/prečítanie a vyhodnocovanie výsledkov (možná úprava: Je možné rozdeliť aktivitu aj do dvoch izolovaných hodín, alebo zadať ako domácu úlohu, prípadne pre rozsiahlejšie spracovanie ako zber dát a na tretnutí sa venovať iba prezentácii zistení a diskusii)

Pomôcky: kazetový magnetofón (diktafón), kazeta, (mikrofón), papiere, písacie potreby

Kľúčové slová: rodový stereotyp, nerovnosť

Malé skupinky „reportérov“ a „reportérok“ (alebo zberači dát) sa vyberú pýtať ľudí do komunity - kladú otázky, pokiaľ sa dá, vždy rovnaké, aby bolo možné porovnanie. Odpovede zapisujú, alebo nahrávajú na magnetofón. V záverečnom vyhodnocovaní a porovnávaní sa kladie dôraz na diskusiu o rodových stereotypoch, možnej deklarovanej nerovnosti – kto by si chcel vybrať iné pohlavie, dôvody, ...

Príklady otázok:

³⁹ pozri: www.esfem.sk, časť „na stiahnutie“, časť „ľudské práva žien“...) Autorka: Monika Bosá

Ktoré typy „správania sa“ sú podľa vás „typicky mužské“, alebo „typicky ženské“?

V čom sú podľa vás výhody toho byť mužom / ženou?

Keby ste sa ešte raz narodili, ktoré pohlavie by ste si vybrali?

Diskusia:

- S ktorými výrokmi nesúhlasíte?
- Koľko mužov a koľko žien by chcelo byť „na druhý pokus“ niekým iným?
- Čo podľa vás vyplýva z výsledku?
- Ktoré vlastnosti, ktoré boli uvádzané môžu obmedzovať ženy a ktoré mužov?⁴⁰

⁴⁰ Aktivity je možné modifikovať na výchovu dievčat a chlapcov v rodine – ako víziu na zmenu myslenia v komunite

Zoznam použitých odkazov

1. BOSÁ, M., MINAROVÍČOVÁ, K. 2006. *Rodovo citlivá výchova (...Keď sa stereotypy stanú viditeľnými, stratia svoju moc...)* Bratislava: EsFem. 2006. Dostupné na: http://www.academia.edu/448290/Rodovo_Citliva_Vychova?login=eva.sobinkovicova@gmail.com&email_was_taken=true.
2. DENSMORE, A. *12 ways to help a child make the transition to kindergarten*. Harvard Medical School, Harvard Health Publications. 16. august 2013. Dostupné na: <http://www.health.harvard.edu/blog/12-ways-to-help-a-child-make-the-transition-to-kindergarten-201308166611>.
3. DOLÍHAL, P. et al. 2011. *Pedagogický model školy s celodenným výchovným systémom*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum. 2011. Dostupné na: <http://web.eduk.sk/stahovanie/CVS0309.pdf>.
4. FABER, A. – MAZLISH, E. 2012. *Ako hovoriť, aby nás deti počúvali* [How to Talk So Kids Will Listen], Bratislava: Computer Press. 2012. ISBN 978-80-26401-65-0.
5. KOPŘIVA, P. a kol. 2008. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála. 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
6. LUKÁČ, M. 2013. *Edukácia človeka – problémy a výzvy pre 21.storočie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013. ISBN 978-80-555-0825-2.
7. MIŇOVÁ, M. A KOL. 2002. *Prosociálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus. 2002. ISBN 80-89055-17-6.
8. MONTESSORI, M. 1998. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton. 1998. ISBN 80-86-189-00-7.
9. RÓMOVIA.SME.SK. *Na Slovensku žije viac ako 400-tisíc Rómov, populačný boom sa nepotvrdil*. SME.sk, 25. septembra 2013. Dostupné na:

<http://romovia.sme.sk/c/6947495/na-slovensku-zije-viac-ako-400-tisic-romov-populacny-boom-sa-nepotvrdil.html>.

10. RÓMSKY VZDELÁVACÍ FOND: *Partnership Guide for the Promotion of Early Education and Care for Roma*, 2012, Roma Education Fund.

Dostupné na:

http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/ags_partnershipguide_screen-doublepages.pdf.

11. SCHOLASTIC: *What Kindergarten Teachers Wish Parents Knew*. Dostupné na:

<http://www.scholastic.com/parents/resources/article/what-to-expect-grade/what-kindergarten-teachers-wish-parents-knew>.

12. ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV: *Výchova a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Dostupné na:

<http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2/Vychova-a-vzdelavanie-ziakov-so-SVVP/Vzdelavanie-ziakov-zo-socialne-znevychodneneho-prostredia.alej>.

13. ZELINA, M. 1997. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1997. ISBN 80-967013-4-7.

14. ZELINKOVÁ, O. 1997. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metódy dnes*. Praha: Portál. 1997.